

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України  
Київський національний торговельно-економічний університет**

**Кафедра філософських та соціальних наук**

# **ФІЛОСОФІЯ**

**ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ**

Київ 2012

## **Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ заборонено**

Автори:

Ю.І. Кулагін, канд. філос. наук, проф. (відп. ред.),  
Л.О. Боровська, канд. філос. наук, доц.  
В.М. Грубов, д-р політ. наук, доц.  
М.В. Ліпін, канд. філос. наук, ст. викл.  
М.О. Шкепу, д-р філос. наук, проф.

Обговорено та схвалено на засіданні кафедри філософських та соціальних наук протокол № 19 28 березня 2012 р.

Рецензенти: Ю.Г. Бадах д-р іст. наук, проф.  
О.О. Валуйський., д-р філос. наук, проф.

### **Методичні рекомендації щодо роботи з опорним конспектом лекцій**

Опорний конспект лекцій (ОКЛ) з дисципліни «Філософія» призначений для оптимізації лекційної та самостійної роботи студентів під час оволодіння програмним матеріалом. За своєю структурою, проблемними блоками та змістовними напрямками він побудований згідно програми та робочої навчальної програми дисципліни «Філософія», яка викладається викладачами кафедри філософських та соціальних наук КНТЕУ.

ОКЛ складається з лекційних питань, рекомендованих джерел, міні-лексикону, змісту питань, питань для самоконтролю.

Робота з опорним конспектом лекцій не підмінює вивчення студентів першоджерельної, основної та додаткової навчальної літератури і передбачає осмислення та систематизацію змісту останньої за логікою вузлових проблем, які у ньому (ОКЛ) представлені.

**Таким чином, робота з опорним конспектом лекції має наступні зрізи:**

- 1) спільна робота з викладачем під час лекції з метою більш ефективного використання лекційного часу для досягнення академічного та проблемного опанування матеріалом і розвитку філософського діалогу;
- 2) самостійна робота студентів, яка передбачає заповнення змістовних блоків або аспектів окремих питань, які не передбачені для розгляду під час лекції;
- 3) поповнення студентами конспекту лекцій матеріалу з першоджерел;
- 4) опрацювання студентами міні-лексикону теми;
- 5) творча робота студентів з ОКЛ, яка передбачає постановку проблемних питань у зрізі актуальних проблем сучасного розвитку людини, суспільства, пізнання тощо;
- 6) самостійне опрацювання студентами контрольних питань з теми;
- 7) на підставі опрацювання теоретичних блоків та змістовних проблем ОКЛ студент здійснює підготовку до відповіді на тестові завдання курсу за розподілом тем та модульних контрольних робіт;
- 8) опрацювання теоретичних проблем ОКЛ студентами є істотною ланкою у підготовці до складання ним іспиту з дисципліни «Філософія».

## **ЗМІСТ**

<b>ТЕМА 1. Філософія як універсальний тип знання</b>	<b>5</b>
<b>ТЕМА 2. Онтологія. Філософське розуміння світу</b>	<b>10</b>
<b>ТЕМА 3. Філософська антропологія. Філософія людини</b>	<b>16</b>
<b>ТЕМА 4. Філософія свідомості</b>	<b>23</b>
<b>ТЕМА 5. Гносеологія. Філософія. пізнання</b>	<b>28</b>
<b>ТЕМА 6. Діалектика – всезагальна теорія розвитку</b>	<b>36</b>
<b>ТЕМА 7. Філософія суспільства</b>	<b>49</b>
<b>ТЕМА 8. Філософія економіки</b>	<b>56</b>
<b>ТЕМА 9. Філософія культури</b>	<b>62</b>
<b>ТЕМА 12. Філософія цивілізації</b>	<b>67</b>
<b>Список рекомендованих джерел</b>	<b>80</b>

# ТЕМА 1. ФІЛОСОФІЯ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ТИП ЗНАННЯ

## План лекції

1. Природа, предмет, структура та основні функції філософії.
2. Сутність та характерні ознаки основних етапів становлення та розвитку філософії.



## Рекомендовані джерела

**Основні:** 1, 2, 6, 7.

**Додаткові:** 13, 14, 17, 18, 21.

**Інтернет-ресурси:** 25, 26, 29.

## Міні-лексикон:

! світогляд, логос, філогенез, онтогенез, рефлексія, методологія, універсалізм, субстанційність, плюралізм, дуалізм, ідеалізм, матеріалізм.

## 1. Природа, предмет, структура та основні функції філософії.

Природа філософського знання обумовлюється універсальністю та загальнозначущістю. Цим обумовлюється і універсум проблематики філософського пізнання. Разом з тим, будь-який тип пізнання має свою основу, яка у філософії отримала назву «**основного питання філософії**», яке визначає позицію щодо матеріального чи ідеального походження світу.

---

---

---

---

---

---

---

---

*„Велике основне питання всієї, в особливості новітньої філософії є питання про відношення мислення до буття, духу до природи... Філософи поділилися на два великі табори в залежності від того, як вони відповідали на це питання. Ті, хто стверджував, що дух існував раніше від природи, утворили ідеалістичний табір. Ті ж, що основним началом вважали природу, приєдналися до різних шкіл матеріалізму”. (Ф. Енгельс)*

**Матеріалізм** виходить з того, що світ за своєю природою матеріальний, вічний, безкінечний у часі та просторі. Матеріальний світ породжує у своєму розвитку світ ідеальний, свідомість виникає на певному етапі розвитку «матерії», «природи».



**Матеріалізм метафізичний –**

**Матеріалізм діалектичний**

–

**Ідеалізм** базується на визнанні первинності духу, свідомості, мислення та вторинності природи, матерії.

**Ідеалізм об'єктивний –**

**Ідеалізм суб'єктивний –**

**Методологія філософського пізнання** є досить різноманітною, але визначальними є діалектичний та метафізичний методи

**Діалектика – це**

---

---

---

---

---

**Метафізика – це**

---

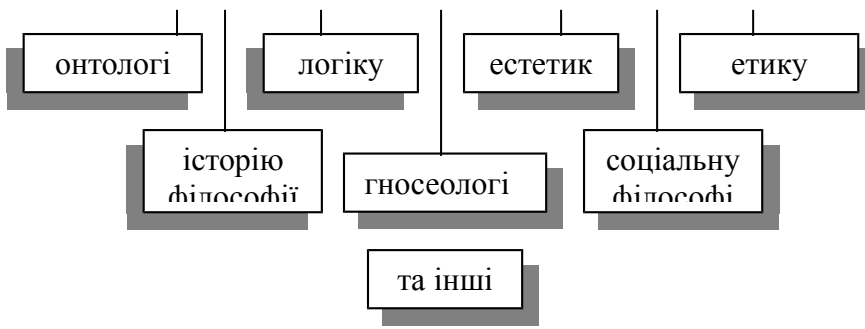
---

---

---

---

Як теоретична дисципліна **філософія** включає у свою предметну область:




---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---


---

---

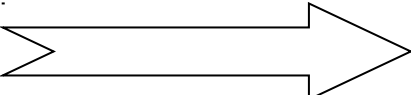
---

---

*Основними функціями філософії є:*

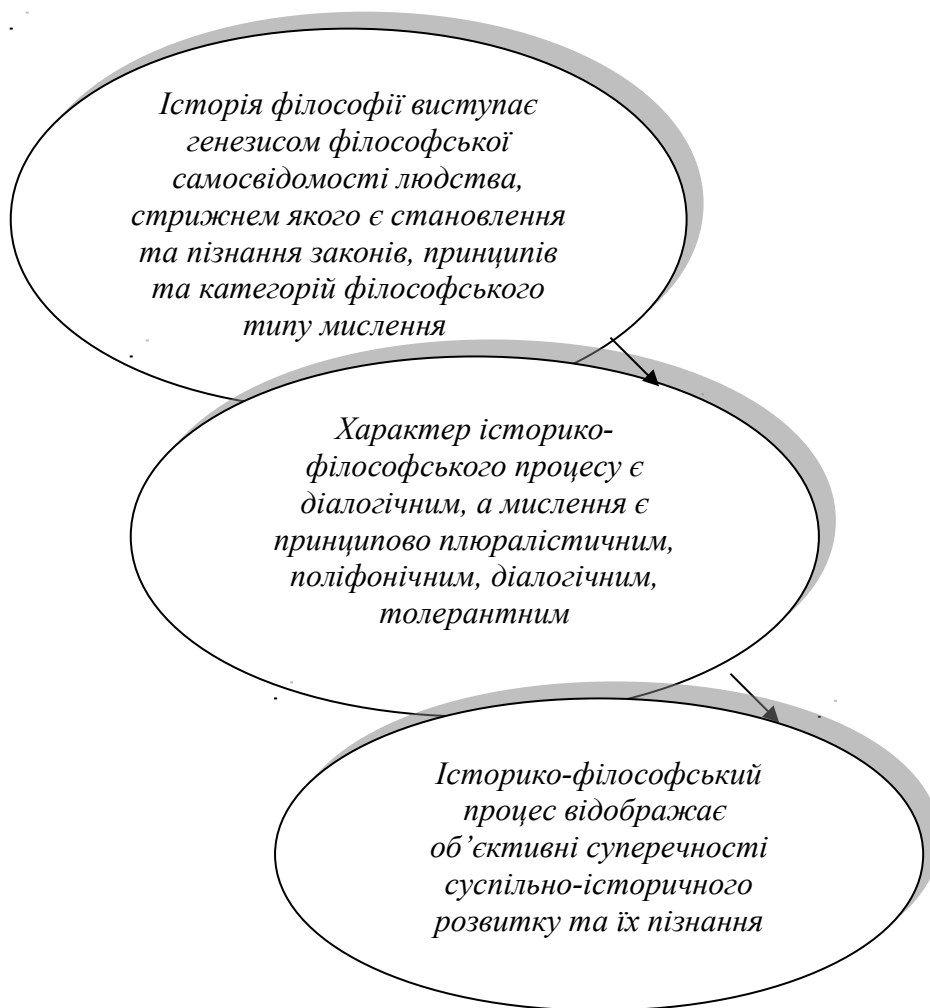
Методологічна 

Світоглядна 





## 2. Сутність та характерні ознаки основних етапів становлення та розвитку філософії.




---



---



---



---

ІСТОРИЯ ФІЛОСОФІЇ ПЕРЕБУВАЄ У БЕЗПОСЕРЕДНЬОМУ ЗВ'ЯЗКУ З ФІЛОСОФІЄЮ ТА ЛОГІКОЮ ІСТОРИЇ

**Основні етапи історії філософії:**

<b>Етапи</b>	<b>Історичний період, країна</b>	<b>Основні представники</b>	<b>Проблема</b>
<b>Стародавня філософія</b>			



<b>Антична філософія</b>			
<b>Філософія Середньовіччя</b>			
<b>Філософія Нового часу</b> (ранній Новий час, Просвітництво та Німецька класична філософія)			
<b>Некласична філософія</b>			
<b>Постнекласична філософія</b>			

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

### **ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

---

#### **Питання для самоконтролю**

1. У чому полягає специфіка філософського освоєння дійсності?
2. Який, на вашу думку, зміст мають слова відомого німецького філософа Г. Гегеля: «Філософія – це епоха, осягнена розумом»?
3. У чому полягають особливості об’єкту та предмету філософії?

4. Які рівні самосвідомості властиві філогенезу?
5. Чому філогенез не може не повторювати онтогенез?
6. У чому полягає сутність матеріалістичного та ідеалістичного напрямів у філософії?
7. Які методи філософії Ви знаєте?
8. Які ви знаєте основні типи світогляду, назвіть їх основні риси.
9. Розкрийте співвідношення філософії, історії філософії та філософії історії.

## ТЕМА 2. ОНТОЛОГІЯ. ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ СВІТУ.

### План лекції

1. Історико-філософські концепції онтології.
2. Світобудова у філософських категоріях.



### Рекомендовані джерела

*Основні:* 1,2,6.7.

*Додаткові:* 13,14,17.18.21.

*Інтернет ресурси :* 25,26.29..

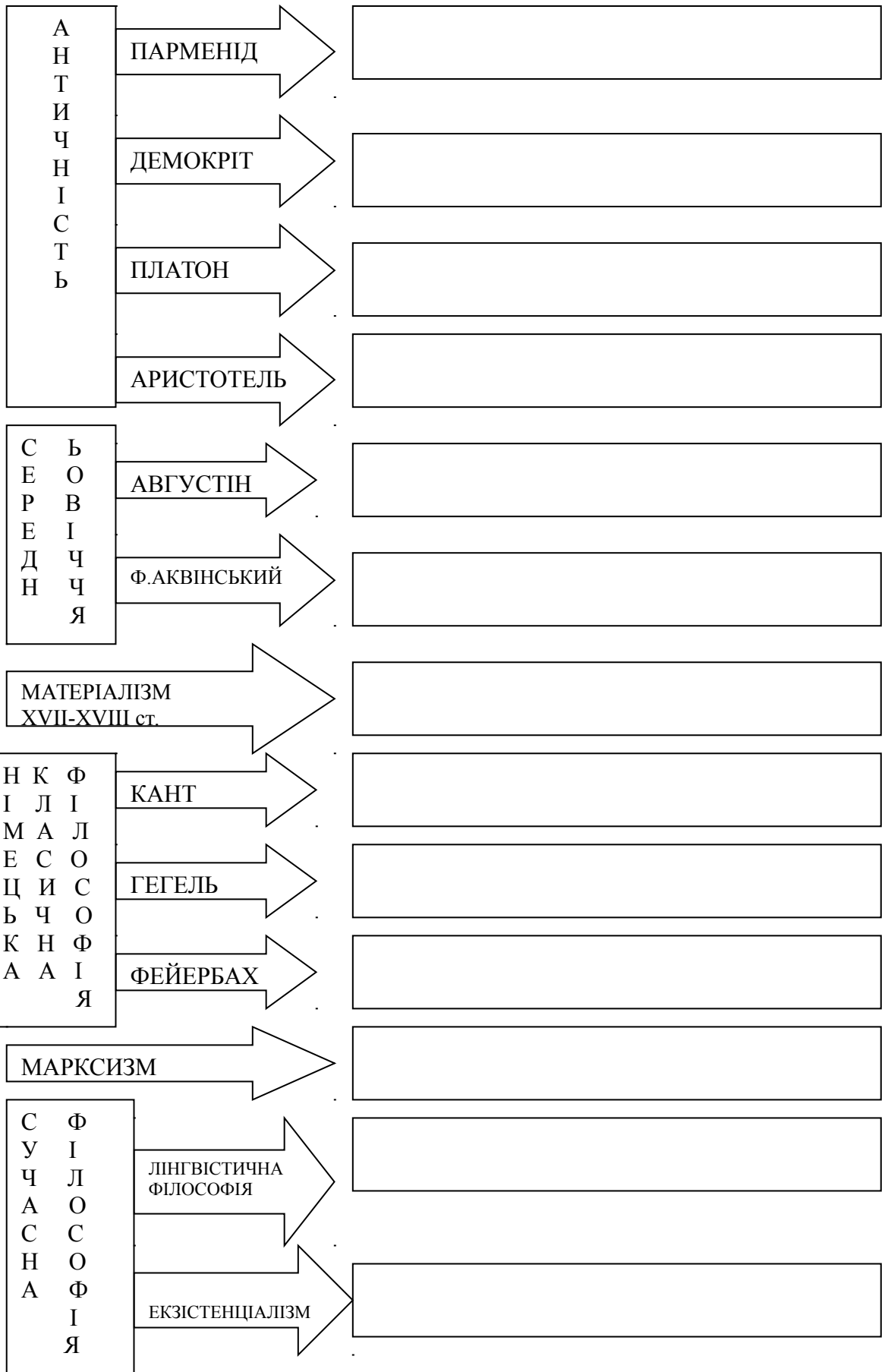
### Міні-лексикон:

**!** буття, відображення, дуалізм, ідеальне, існування, космологія, матерія, небуття, онтологія, пантеїзм, плюралізм, природа, розвиток, рух, світ, синергетика, субстанція, суще, час, простір.

### 1. Історико-філософські концепції онтології.

**Буття** – філософська категорія, яка виражає субстанційне існування світу, що є вічним і незмінним і має причину в самому собі (само породжує себе), тобто існує незалежно від людської свідомості. Субстанційне буття як «першопочаток речей» не має початку та кінця у часі. «Початок» та «кінець» мають лише реальні речі, які виникають та зникають у процесі розвитку.

Зміна історико-філософських концепцій онтології зумовлювалася способами матеріального виробництва. Так, антична філософія, залежно від тлумачення сутності людини, зосереджується на категорійні та загальнозначущі виміри буття; Середньовіччя, залежно від розщеплення предмету сільськогосподарської праці та атомізації суспільства, ірраціоналізує та містифікує форми буття; Новий час, залежно від розвитку промислового виробництва, розглядає форми буття в аспекті раціонально-наукового пізнання.



---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

**2. Світобудова у філософських категоріях**

**Рух** є невід’ємною формою буття світу. Рух є матеріальним, матерія перебуває у стані руху. Під рухом матерії розуміється не тільки механічне переміщення тіл у просторі, але й будь-які взаємодії, а також зміни стану об’єктів, що викликані цими взаємодіями. **Рух** не має початку та кінця і є процесом виникнення, розгортання та розв’язання суперечностей.

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

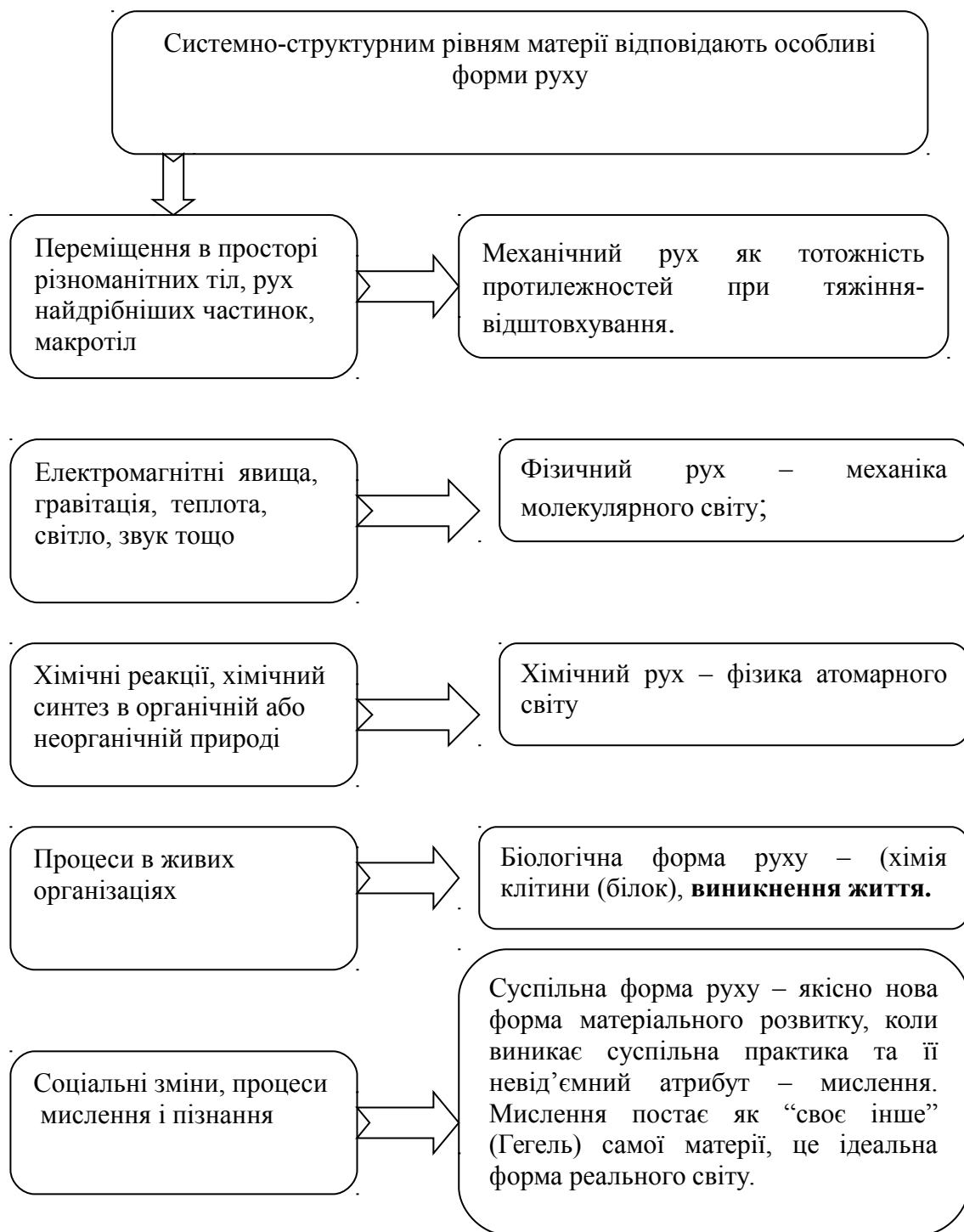
---

---

---

---

---




---



---



---



---



---

*Генезис форма матеріального руху відтворювався у матеріальних та духовних формах діяльності суспільства. У матеріальних від втілювався у закономірностях розвитку знарядь праці та продуктивних сил у цілому. У духовних відтворювався у логіці виникнення наук. З таких закономірностей історично викарбувався і принцип класифікації наук, які у своєму історичному та теоретичному розвитку повторювали логіку сходження матеріальних форм руху від простих до складних.*

Відмінність руху від розвитку полягає у наступному:  
розвиток – це рух, який супроводжується кількісно-якісними змінами того чи іншого явища;  
джерело розвитку присутнє у самому явищі тощо. У такому разі рух стає свідомим саморозвитком.

Спостерігаючи різноманітність буття, людина задавалася питанням, що лежить в основі розмаїття речей і подій, їх мінливості, поліморфності, калейдоскопічної строкатості.

Єдність буття, причинність всіх змін і гранична основа чуттєвої раціональності складають поняття субстанції.

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

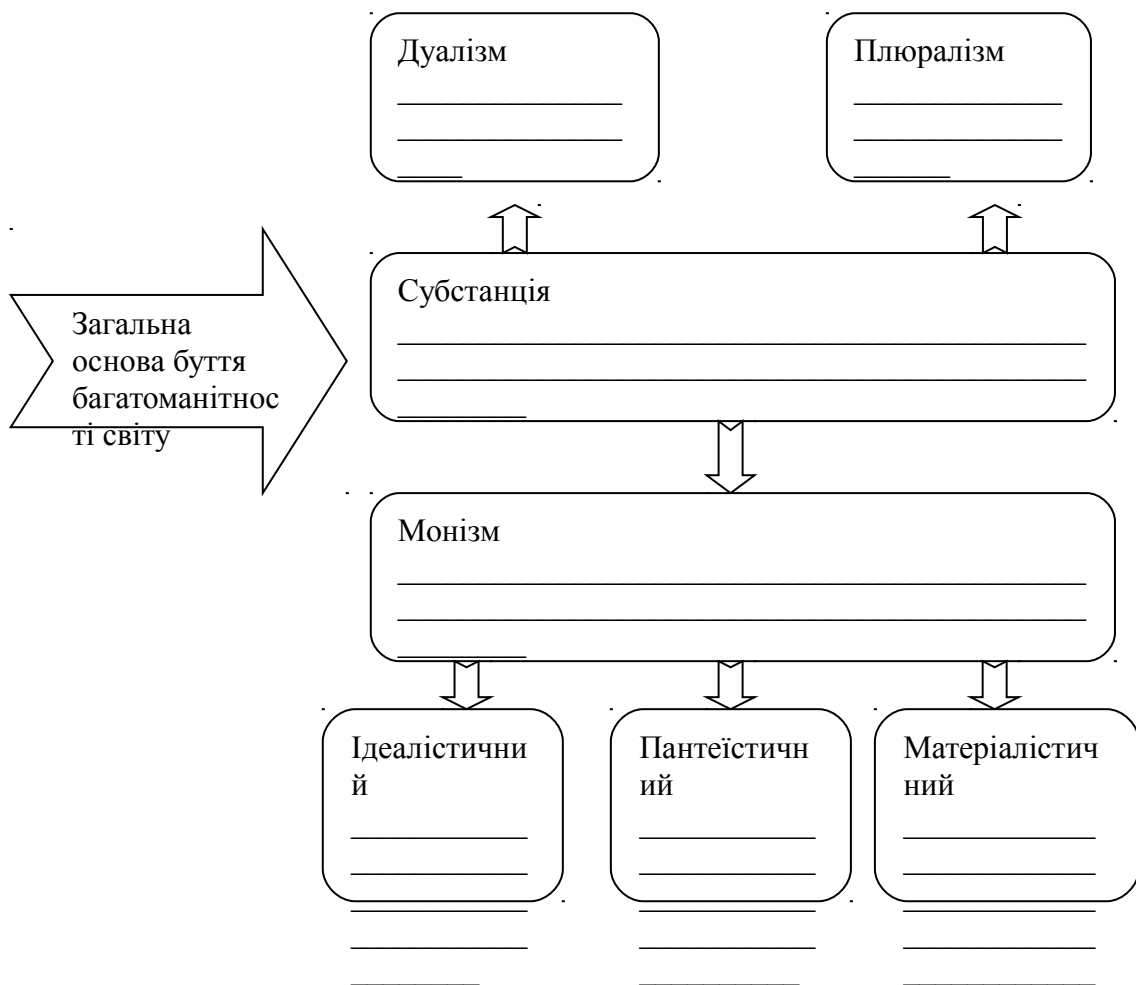
---

---

---

---

---



Матеріалістичний монізм невичерпність різноманітність світу зводить до матеріальної субстанції, яка у своєму розвитку породжує мислення як власного атрибуту і перебуває з ним у сутнісній єдності.

На користь матеріальної єдності світу свідчать полягання природознавства:

- закон збереження і трансформації енергії
- періодичний закон Д. Менделєєва
- теорія еволюції
- сучасні досягнення в галузі фізики

---



---



---

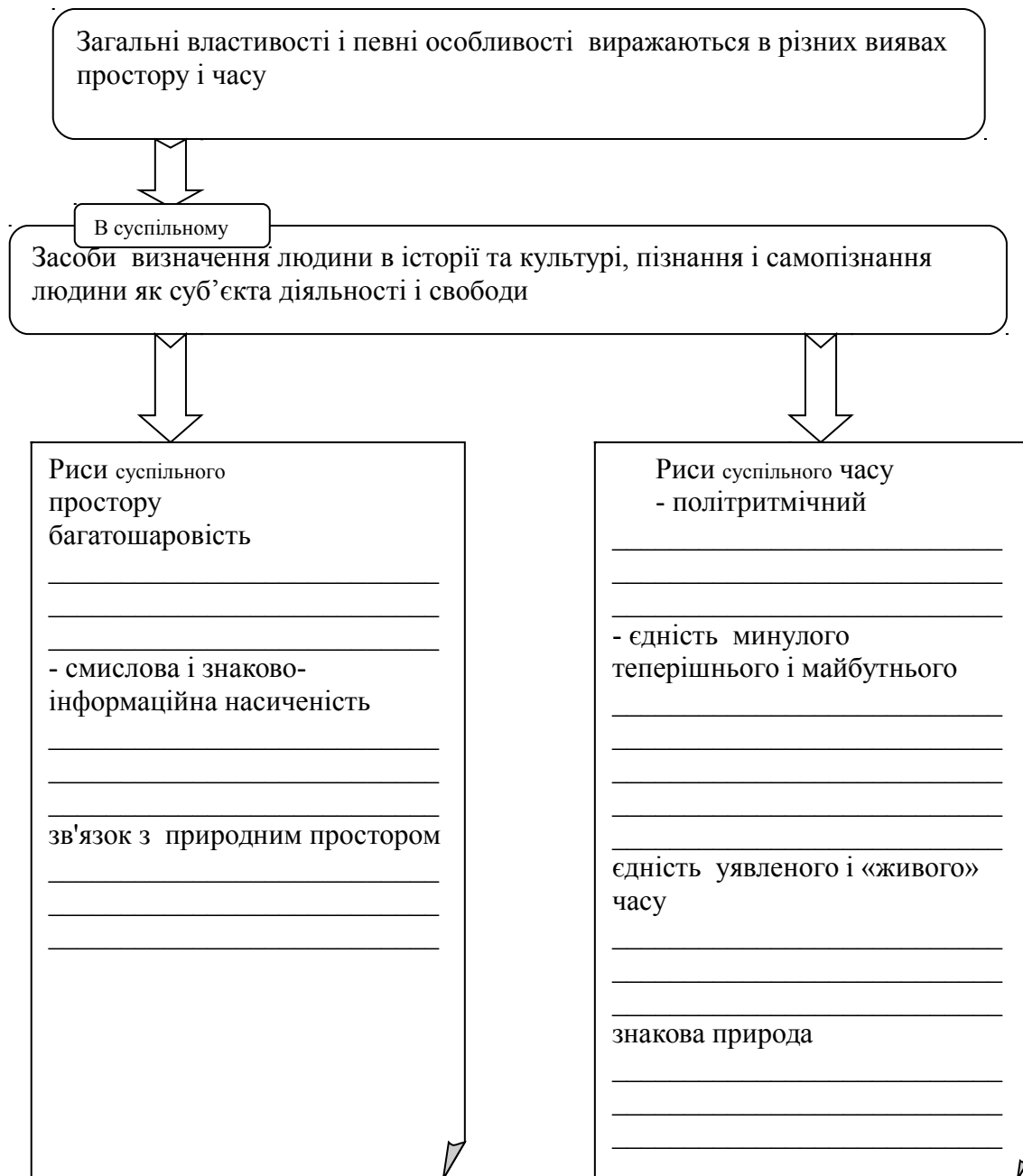


---

Структурна організованість і плинність буття виражені через *простір і час* як невід’ємних форми існування матерії, названих філософією *модусами буття*.







## ВИСНОВКИ

---

---

---

---

### Питання для самоконтролю

1. Назвіть закономірності зміни тлумачень онтології в історії філософії;
2. Поясняйте значення поняття «субстанції»<sup>4</sup>
3. Чому рух та матерія невід'ємні один від одного?
4. Назвіть форми матеріального руху та їх особливості;
5. Обґрунтуйте залежність класифікації наук від генезису форм матеріального руху?
6. Чим відрізняються рух та розвиток?
7. У чому полягає єдність світу?

8. Чим визначається зміст часу?
9. Чим визначається зміст простору?
10. У чому полягають особливості суспільного часу?
11. У чому полягають особливості суспільного простору?

## ТЕМА 3. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ ЛЮДИНИ

### План лекції 1.

1. Людина як предмет історії філософського знання.
2. Сутність та багатовимірність людини.



### Рекомендовані джерела:

**Основні:** 1,2,6,7.

**Додаткові:** 13,14,17,18,19,21.

**Інтернет ресурси:** 25, 26, 29



### Міні-лексикон:

філософська антропологія, людина, індивід, індивідуальність, особистість, людина і людство

### 1. Людина як предмет історії філософського знання.

*Аналіз сучасних концептуальних підходів до поняття "людина" доцільно починати з історії філософської антропології.*

### Проблема людини у філософії Стародавньої Греції

Філософи античності тривалий час розглядали людину як подібність космосу, як "малий світ" – мікрокосмос. Надалі людина розглядалася у більш широкому аспекті:

<p><b>Демокрит</b> (близько 460–370 р. до н.е.)</p> <p>Людина – це природна істота, єдність тіла та душі. Душа – це сукупність найлегших атомів, і вона вмирає разом із тілом.</p>	<p><b>Протагор</b> (490–420 до н.е.)</p> <p>Людина – міра всіх речей.</p>	<p><b>Аристотель</b> (384–322 р. до н.е.)</p> <p>Людина – єдність "матерії" – тіла з "формою". Душа – це організуюча форма, тому вона виступає як вища діяльність людського тіла. Людина – політична істота</p>
--	---	---

**Християнська концепція людини у філософії Середньовіччя**

**Августин Блаженний (354–430 рр.)**  
Людина – це тіло і душа; душа відрізняється від тіла своєю досконалістю, тим, що лише вона є здатна пізнати Бога та отримати чуттєві насолоди.

**Фома Аквінський (1225–1274 рр.)**  
Людина – це субстанція: тіло ("матерія") і душа ("чиста форма"), незалежна від матерії. Цим обумовлюється незнищеність та безсмертя душі. Людська душа – безтілесна.

розуму, "подих" самого Бога. Принцип – **теоцентризм**

---

---

---

---

**Проблема людини у філософії епохи Відродження**

**Піко Делла Мірандола (1463–1495 рр.)**  
Людина – мікрокосмос. Людина – це істота, яка здатна прагнути до "божественної" досконалості.

**Мішель де Монтень (1533–1592)**  
Людина є частиною природи. У своєму житті вона повинна керуватися тим, чому її навчає природа – мати

Один із головних принципів філософії цієї епохи – **антропоцентризм**. Людина характеризується автономною істотою, як жива цілісність.

Філософія Нового часу акцентує увагу насамперед на проблемі **пізнання**.

---

---

---

---

**Проблема людини у філософії Нового часу**

**Ф. Бекон (1561–1626 рр.)**  
Людина за своєю природою є центром світогляду, якому притаманна "подвійна" душа.

**Г.В. Лейбніц (1646–1716 рр.)**  
Людина становить таку сукупність монад, в якій організаційну роль відіграють монади, наділені свідомістю.

**Р. Декарт (1596–1650 рр.)**  
Людина – це мисляче Я.

---

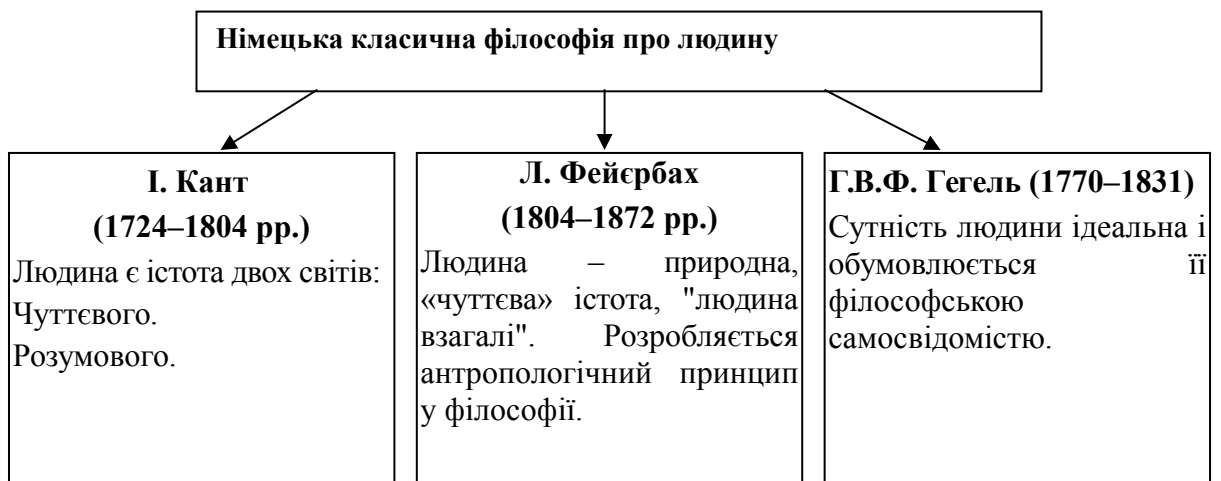


---



---

Представники німецької класичної філософії наголошують на раціональному, духовному началі в людині.



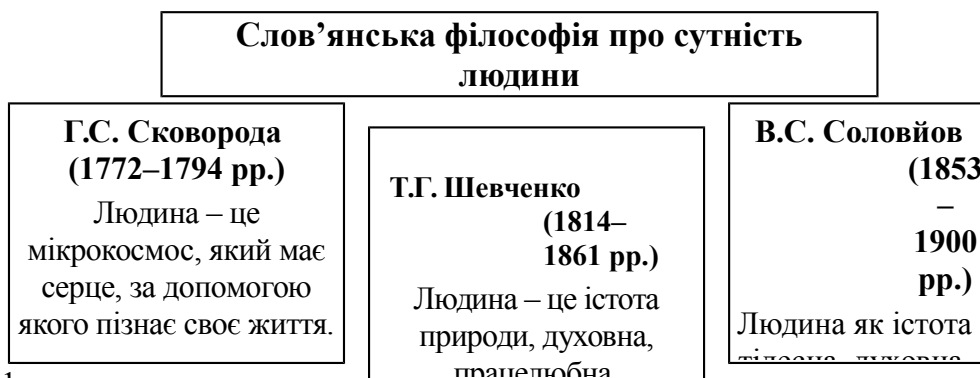

---



---



---



---

---

---

---

Засновники цієї філософії розкривають єдність людини з природою, їм властиві заглибленість у внутрішнє буття людини, кордоцентризм або філософія серця, тобто емоційно-вольова сутність людини.

---

---

---

### **Основні філософські концепції людини**

#### ***Марксистська концепція***

Процес виділення людини зі світу тварин відбувався під впливом суспільно-трудової діяльності, на основі якої сформувалась людина як ***суспільна за своєю сутністю істота***. Сутність людини є універсальною і вона може розвиватися у системі суспільних відносин. Водночас, відчуження таких відносин віддзеркалюється у відчуженості людської сутності, коли розвиток суспільства на рівні виробництва відбувається за рахунок деградації сутнісних сил людини.

---

---

---

#### ***Концепція неотомізму***

Вихідним принципом католицької релігії був і залишається принцип переважання духу над матерією. Звідси неотомістичне трактування сутності людини як самосвідомості. Духовне начало у людини є гіпертрофоване, наділене трансцендентною сутністю.

---

---

---

#### ***Концепція екзистенціалізму***

Людина є конкретно неповторною особистістю, є істота духовна, фізична і тілесна, їй притаманне прагнення до свободи. Модель людини – це людина у стані пограничної ситуації на межі життя і смерті, людина відчаю і страждання.

---

---

---

***Концепція фрейдизму***

Розглядає людину як істоту переважно психічну, структурними компонентами якої (душі) є Ід (Воно), Его та Суперего. Підносить несвідоме над свідомістю. Джерела культури, релігії, мистецтва, всього людського представники фрейдизму вбачають у несвідомому, відносно якого людина не усвідомлює себе

---

---

---

**ВИСНОВКИ**

---

---

---

**2. Сутність та багатовимірність людини.**

*Людське буття проблематичне – людина проблема для самої себе. Людина не дорівнює сама собі, вона виходить за рамки свого наявного стану.*

---

---

---

---

---

---

---

*Людський спосіб буття визначається не зовнішньою ціллю, що знаходиться поза нею, а вільно покладеною метою, цілеспрямованою діяльністю.*

---

---

---

---

---

---

---

*Людина – є причиною своєї власної діяльності.*

Її буття задане їй як задача

---

---

---

---

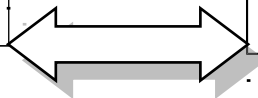
---

---

---

**Відмінність між людиною та твариною**

*Тварина – істота  
детермінована інстинктом.*  
Її буття дане їй як факт



Людина за допомогою  
цілеспрямованої діяльності  
відособлюється від світу

**Діяльність як специфічний прояв людської активності**

---

---

---

---

---

---

---

*Людина є родовою істотою. В процесі своєї діяльності  
вона переводить субстанційний зміст всесвіту у  
внутрішні форми свого руху.*



*Людина – це конечна істота, яка здатна втілювати на своїй стороні безкінечність*

---

---

---

---

---

---

---

---

Проблема визначення смислу життя обумовлена конкретним соціально-історичними умовами. Різні епохи по-різному вирішували цю проблему в контексті своєї культури.

- *Античність*

---

---

---

---

---

---

---

---

- *Середньовіччя*

---

---

---

---

---

---

---

---

- *Відродження*

---

---

---

---

---

---

---

---

- *Новий час*

---

---

---

---

---

---

---

---

- *Німецька класична філософія*

- 
- 
- 
- 
- 
- 
- 
- 
- *Марксизм*

- 
- 
- 
- 
- 
- 
- 
- 
- *Некласична та посткласична філософія*

*Смисл життя не може знаходитись у майбутньому, він не повинен бути абстрактним ідеалом. Смисл життя повинен надавати осмисленості повсякденому існуванню людини, бути принципом її діяльності.*

Пошук смислу є процесом, а не результатом – процесом конституювання людини в людині.

*«Людина – це канат, натягнутий між твариною та надлюдиною» (Ф. Ніцше)*

*«У людини існування передуює сутності».*

*«Людина – це проект».* (Ж.П.Сартр)

*«Смисл життя – у пошуку смислу» (М. Бердяєв)*

---

---

---

---

---

---

---

---

Проблема смислу життя безпосередньо дотична до визначення сутності людини та звернення до загальнолюдської культури в якій опредметнені сутнісні сили людини, як родової істоти. Процес її розпредметнення і буде виступати конституюванням смислу життя.

## ВИСНОВКИ:

---

---

---

---

---

---

---

---

### Питання для самоконтролю:

1. Чим відрізняється людина від тварини?
2. Що означає «бути родовою істотою»?
3. Чим відрізняється тлумачення людини в античності та середньовіччі?
4. Чим обумовлюється раціоналізація сутності людини у філософії Нового часу?
5. За якими закономірностями німецька класична філософія завершилася ототожненням сутності людини з філософською самосвідомістю?
6. Які особливості відзначають слов'янську філософію у тлумаченні людини?
7. Чи є щось спільне між екзистенціальною та фрейдистською інтерпретаціями людини?
8. У чому полягає відмінність марксистського та фейербахівської концепціями людини?

### План лекції 2.

1. Антропосоціогенез та його основні етапи.
2. Особистість як продукт і творець суспільного та індивідуального буття.



### Рекомендовані джерела

**Основні:** 1,2,6,7.

**Додаткові:** 13,14,17,18,19,21.

**Інтернет ресурси:** 25, 26, 29

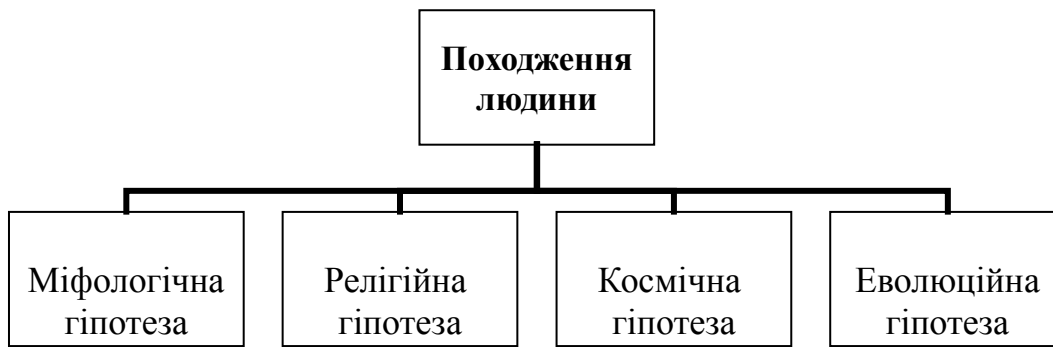
### Міні-лексикон:



свобода, людина, індивід, індивідуальність, особистість, антропосоціогенез, діяльність, мислення.

### 1. Антропосоціогенез та його основні етапи.

Історія розвитку людини свідчить про неоднозначність відповідей у підході до питання походження людини.



Як представник виду високорозвинених істот людина є біологічною істотою, з притаманними їй фізіологічними ознаками і спадковістю, що впливають на процес її становлення. Але за своєю сутністю людина є суто суспільною істотою.

---



---



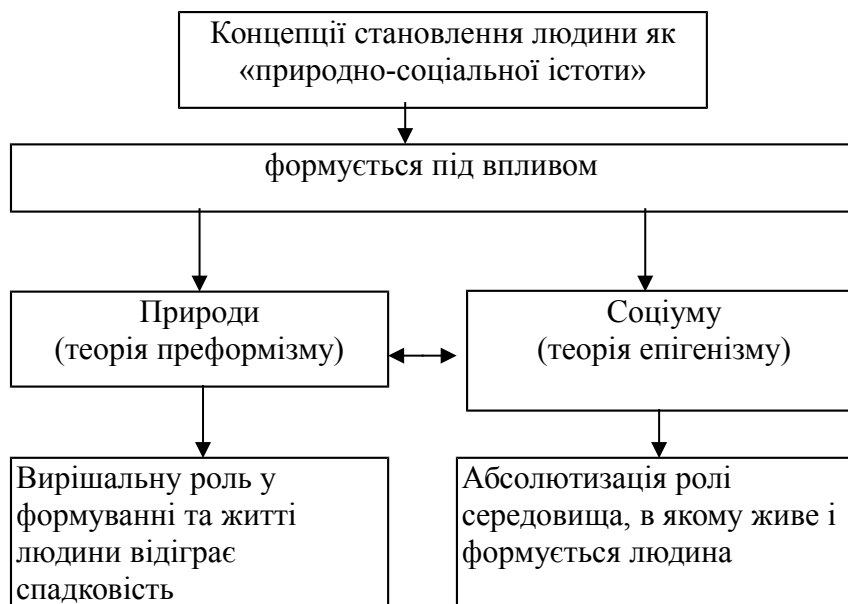
---



---



---



З точки зору марксистського тлумачення сутності людини як суспільної розвиток її «сутнісних сил» відбувається через розпредметнення закономірностей природи при їх опредметненні у знаряддях та предметах праці, а також у поняттях, принципах та категоріях мислення.

***Фактори, які впливають на становлення людини:***

---

---

---

---

---

---

---

---

**Праця**

---

---

---

---

---

---

---

---

**Мова**

---

---

---

---

---

---

---

---

**Спілкування**

## **ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

---

---

---

---

### **2. Особистість як продукт і творець суспільного та індивідуального буття.**

Виходячи з суспільної сутності людини становлення особистості перебуває у:

- 1) безпосередньому зв'язку з її включенням у суспільно-історичний розвиток;
- 2) саморозвитку за універсальними законами світу («людина є мікрocosмосом макросмосу» стверджували давньогрецькі філософи);
- 3) перетворенням основи історичного розвитку на основу сенсу власного життя («по тому, чим вдовольняється дух, можна судити про його втрату» (Г.В.Ф. Гегель);

- 4) перетворенням мети олюднення історії на сенс власного життя («Усі великі люди народжувалися всередині певного століття, але під їх оболонкою б'ється вселюдське серце» (Оноре де Бальзак)).

Такі ознаки становлення особистості виступають критерієм диференціації людини як індивіда, індивідуальності та власне особистості.

### **Індивід**

---

---

---

---

---

---

---

---

### **Індивідуальність**

---

---

---

---

---

---

---

---

### **Особистість**

---

---

---

---

---

---

---

---

ОСОБЛИВОЮ ТРАНСФОРМАЦІЄЮ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ВИСТУПАЄ  
ІНДИВІДУАЛІЗМ, ЯКИЙ В ІСТОРІЇ ОТРИМАВ ДВІ ВИЗНАЧАЛЬНІ ФОРМИ:



Гіпертрофія власного «Я» по відношенню до інших, яка може перетворитися на так званий «маніакальний синдром»

Самоприниження перед іншими, яке трансформується на комплекс неповноцінності або особливу форму зменшення сутності людини (часто зустрічається в релігійній свідомості)

ОСОБИСТІТЬ	СУСПІЛЬСТВО
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

### **ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

---

#### **Питання для самоконтролю**

1. Визначте образ людини в антропології, теології, окультизмі.
2. Прокоментуйте типологію людини: індивід, індивідуальність, особистість.
3. Розкрийте суть розвитку людини та форми її самореалізації.
4. Розкрийте зміст поняття "спосіб людського життя".
5. Визначте зміст поняття "безсмертя людини".
6. Обґрунтуйте відмінність між індивідуальністю між індивідуалізмом.
7. Покажіть, яким чином дві форми індивідуалізму взаємопереходять одна в одну.
8. Обґрунтуйте основні риси особистості.

### **ТЕМА 4. ФІЛОСОФІЯ СВІДОМОСТІ**

### План лекції

1. Історико-філософські концепції свідомості.
2. Походження та сутність свідомості.



### Рекомендовані джерела:

**Основні:** 1, 2, 6, 7.

**Додаткові:** 13, 14, 17, 18, 19, 21.

**Інтернет-ресурси:** 25, 26, 29.



### Міні-лексикон:

Свідомість, мислення, мова, самосвідомість, рефлексія, ідеальне.

## 1. Історико-філософські концепції свідомості.

**Свідомість** – здатність людини відобразити світ в ідеальних образах.

Цю здатність людини не тільки по різному інтерпретували, трактували, а й навіть називали в історії світової філософської думки: психея, душа, свідомість.

---

---

---

**Об'єктивний ідеалізм** виходив з того, що свідомість розвивається іманентно, спонтанно і може бути зрозумілою виключно з самої себе. На ґрунті об'єктивного ідеалізму виникають різноманітні креаціоністські концепції, що трактують свідомість ( «розуми людини» як «божій дар»

---

---

---

---

**Суб'єктивним ідеалізмом** ця проблема не ставилася.

---

---

---



*Матеріалісти* завжди намагалися виводити свідомість з самої матерії. Своєрідною віхою на цьому шляху був гілозоїзм (назва походить від грецьких слів „матерія” та „життя”), представники якого вважали, що чуттєвість, здатність відчувати і навіть мислити властива усім речам в природі, „кожному каменю”. Представники *вульгарного матеріалізму* (Фогт, Молешот) намагалися довести, що свідомість є функцією мозку, що „мозок так виробляє свідомість, думки, як печінка жовч”.

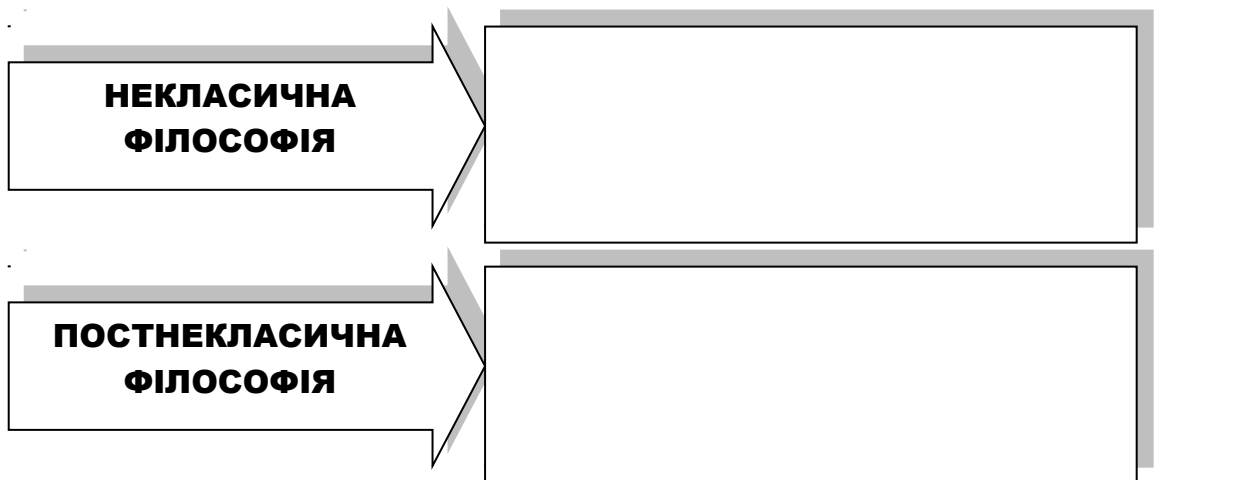
Представники *діалектичного матеріалізму* (К.Маркс, Ф.Енгельс) виходили з того, що розвиток такої людської здібності як свідомість (мислення) не може бути зрозумілим поза контекстом розгортання предметно-практичної чуттєвої діяльності, так як форми мислення формуються і функціонують тільки в середині способів людської діяльності.

Розуміння сутності свідомості є неможливим поза розумінням ідеального.

**Ідеальне** – це суб’єктивний образ об’єктивного світу, тобто відображення зовнішнього світу в формах діяльності людини, у формах її свідомості і волі.

### *Історико-філософські концепції свідомості*

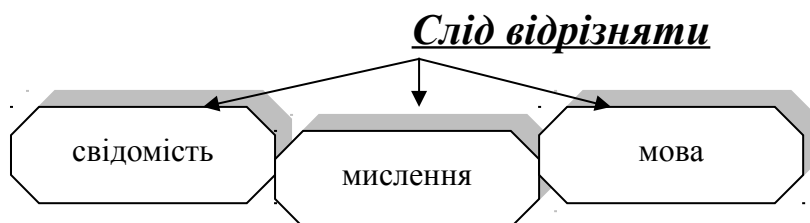




## ВИСНОВКИ

### 2. Походження та сутність свідомості.

Основою формування свідомості є усупільнений та діяльнісний спосіб існування людей. В процесі предметно практичної діяльності люди не тільки діють на природу за допомогою знарядь праці, вступаючи при цьому у відносини з іншими людьми. Вони змінюють свою власну природу у цьому процесі.



По своїй суті вони виступають одним і тим же явищем ідеального відображення, яке є атрибутивною властивістю матерії. Разом з тим, вони відрізняються за формою.

***Свідомість*** являє собою, перш за все, ідеальне відображення світу

**Мислення** постає процесійним відображенням, тобто таким, що повинно піднятися до спроможності судження (І.Кант) і, врешті решт, до стану розуму

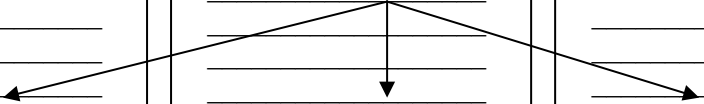
**Мова** є практичною свідомістю

**психологічна самосвідомість**  
(виникає у дитини віком від 2-х до 3-х років, коли вона перестає говорити про себе у третій особі, визначаючи своє Я. Це самоусвідомлення може бути виражене як суперечність «Я»=«Інші»; В онтогенезі це був період міфологічного світогляду первісного ладу, у якому людина мала свідомість, але не мала самосвідомості.

**соціальна самосвідомість**  
(виникає у перехідному віці, пов'язується з усвідомленням соціальної нерівності. Виражає себе суперечністю «Я»=«Інше Я» («Ти»). Бажання змінити світ у цьому віці потребує пізнання закономірностей світу.

**філософська самосвідомість** – це сутнісна самосвідомість людини, як така, що сутність людей є одна для всіх і тому філософська самосвідомість виражає себе суперечністю (тотожністю протилежностей) «Я»=«Людство». Ось чому філософія є теоретичним ядром світогляду.

повторює онтогенез» (Гегель), і людини повторюють закономірності (єдності природи та історії), то **рівня самосвідомості:**



ї істоти,

**Висновки:**

---

---

---

---

---

---

---

---

**ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

---

---

---

---

**Питання для самоконтролю:**

1. Сформулюйте погляди об'єктивних ідеалістів на питання формування свідомості.
2. З чого матеріалісти завжди намагалися виводити свідомість?
3. Чим є мова по відношенню до свідомості?
4. Що означає поняття „рефлексія”?
5. У чому полягає специфіка самосвідомості по відношенню до свідомості?
6. Обґрунтуйте чому різні мови народів світу побудовані на єдиних морфологічних засадах.

## ТЕМА 5. ГНОСЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ ПІЗНАННЯ

### Лекція 1 План лекції

1. Історико-філософський генезис теорії пізнання.
2. Сучасна теорія пізнання



#### Рекомендовані джерела

**Основні:** 1, 2, 6, 7

**Додаткові:** 8, 9.

**Інтернет-ресурси:** 26, 29.

#### Міні-лексикон:

! гносеологія, агностицизм, емпіризм, сенсуалізм, софістика, раціоналізм, формальна логіка, діалектична логіка, індукція, дедукція, аналіз, синтез, узагальнення, моделювання, ірраціоналізм, догматизм, істина, практика.

1. Історико-філософський генезис теорії пізнання.

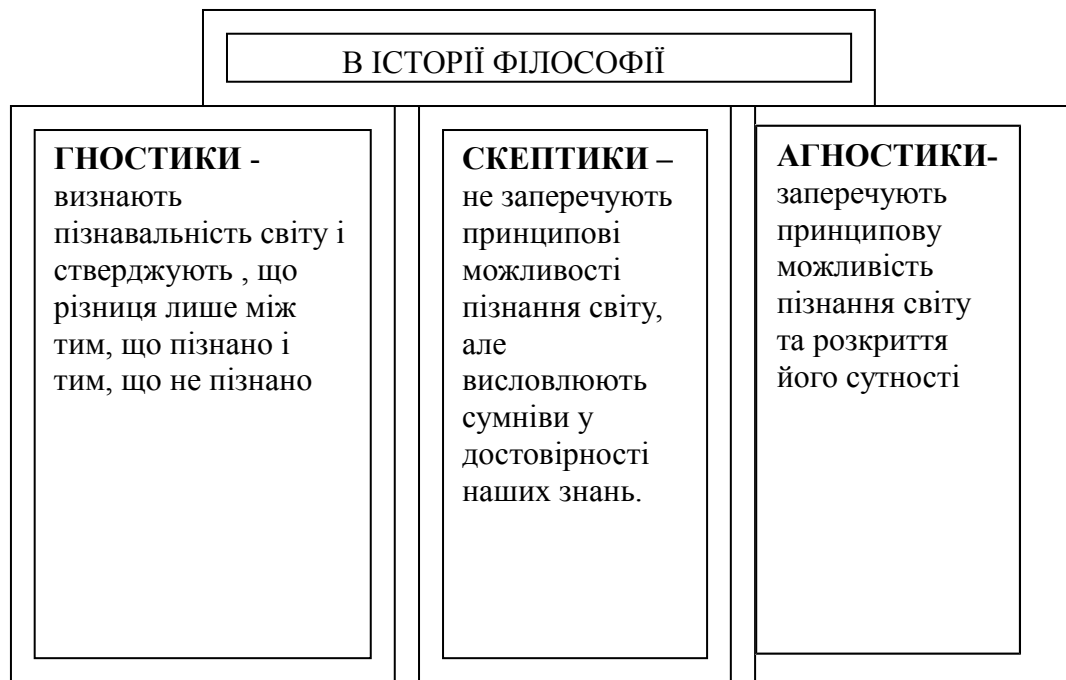
#### Міні-лексикон:

! гносеологія, агностицизм, емпіризм, раціоналізм, догматизм, софістика, сенсуалізм, формальна логіка, діалектична логіка, істина, суб'єктивізм, релятивізм.

Теорія пізнання (гносеологія – це розділ філософії, що вивчає передумови, природу та процес пізнання.

**Головним питанням у теорії пізнання є питання про відношення знання про світ до самого світу, а це в свою чергу означає чи спроможна наша свідомість адекватно відображати дійсність.**

Особливостями філософської гносеології є 1) те, що її предметом виступає об'єктивна реальність у її сутнісних вимірах та причинно-наслідкових зв'язках ; 2) те, що вона пізнає і особливості самого пізнання; 3) те, що вона включає в себе засоби пізнання інших форм суспільної свідомості (науки, мистецтва, моралі та, залежно від її особливості – релігії)



**В історії-філософії зміст теорії пізнання розвивався таким чином:**

<b>Античність</b>	<p>Гносеологія: 1) пошук методів пізнання сутності речей та вираження суперечностей у поняттях; 2) будова першої системи логіки Аристотелем</p>	<p>Синкретизм філософського та наукового пізнання (Фалес, Гераклит, Демокрит), при якому наукові погляди виводяться безпосередньо з філософського осягнення світу</p>	<div style="border: 1px solid black; height: 100px; width: 100%;"></div>
-------------------	---	---	--

<p><b>Середньовіччя</b></p>	<p>Гносеологія: співвідношення категорій віри та одкровення як способу відкриття для себе Бога</p>	<p>Ірраціоналізація пізнання (підміна знання вірою) та відмова від обґрунтування його об'єктивних засад</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/> </div>
<p><b>Ранній Новий час</b> (Ф.Бекон, Декарт, Гоббс, Локк, Лейбніц, Коперник, Галілей, Кеплер, Кузанський, Груціо)</p>	<p>Гносеологія: співвідношення емпіричного та апіорного в обґрунтуванні знання про світ</p>	<p>Синкретизм філософського та наукового пізнання при збагаченні філософської методології методологією природознавства</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/> </div>
<p><b>Новий час</b> (Ф.Бекон, Декарт, Гоббс, Локк, Лейбніц)</p>	<p>Гносеологія: формально-логічне обґрунтування знання</p>	<p>Підміна філософської методології методологією науковою в тому числі у пізнанні</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/> </div>

<p>Монтеск'є, Гоббс, Гельвецій, <b>Просвітництво</b>          Руссо, Дідро, Ламетрі та ін.)</p>	<p>Гносеологія: способи формування і розвитку розуму</p>	<p>Переміщення гносеологічної проблематики у простір суспільства – соціальне пізнання</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/> </div>
<p>(Кант, Фіхте, Шеллінг, Гегель, Фейєрбах) <b>Німецька класична філософія</b>          (Вольтер, Руссо, Дідро)</p>	<p>Гносеологія: будова системи діалектики як діалектичної логіки – пізнання універсальних законів розвитку як законів мислення; Агностицизм (Кант)</p>	<p>Перехід філософії на засади абсолютного ідеалізму. Наукове пізнання включається у філософське як «момент» становлення та самопізнання Абсолютного Духу</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/> </div>



<b>Марксизм</b> Ф. Енгельс, В.І.Ленін)	Гносеологія: введення діалектики у логіку та теорію пізнання	Кардинальна зміна засад філософії і доведення її до статусу методології зміни засад історичного розвитку та пізнання	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/> </div>
<b>Українська філософія</b> (К.Маркс, Сковорода)	Гносеологія: формальна логіка (Прокопович), діалектичний сенсуалізм, (Сковорода) та природознавчі концепції	Феномен «філософії серця» в українській антропологічній гносеології	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/><hr/> </div>

---

---

---

---

---

---

---

---

**Висновки.** Таким чином, історико-філософський генезис теорії пізнання спирається на різні тлумачення матеріалістичних та ідеалістичних засад, або їх сполучення..

---

---

---

---

---

---

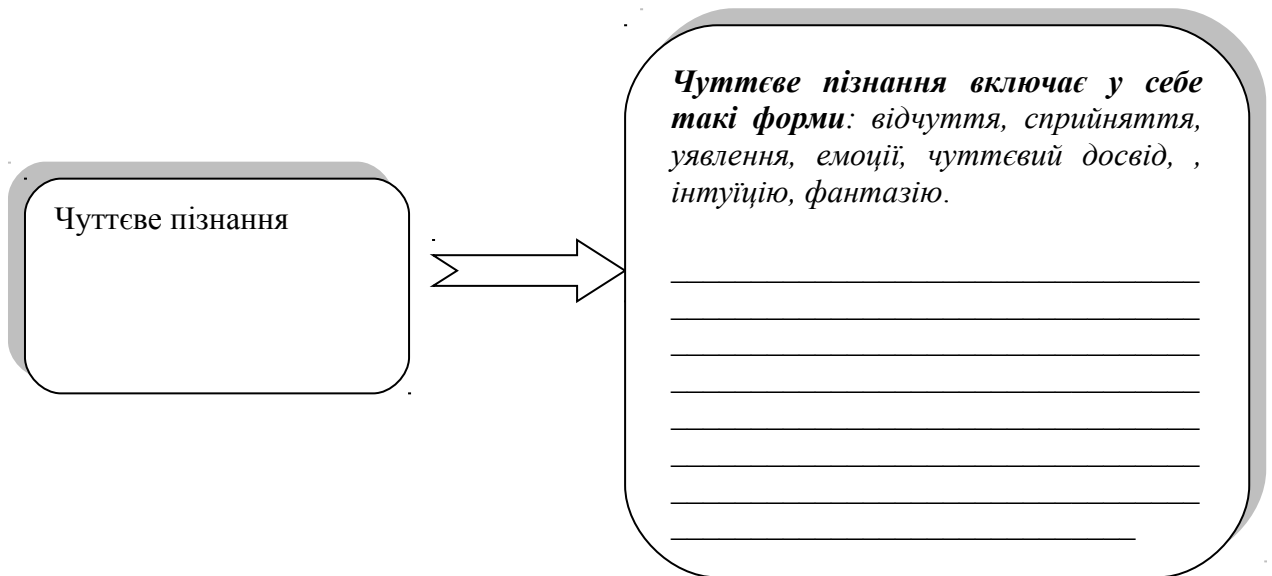
---

---

## 2. Сучасна теорія пізнання.

Пізнання багатовимірний процес побудови знання. Пізнання рухається від 1) чуттєвого спостереження до 2) абстрактно-логічного мислення і до 3) практики як критерія істинності пізнання.

Багатоаспектність пізнавальної діяльності суб'єкта знаходить своє виявлення у різних видах пізнання. **Основні види пізнання:** життєво-дослідне; наукове; релігійне - містичне; мистецьке (художнє); екстрасенсивне; практичне.



Особливістю пізнання на рівні чуттєвого споглядання є також те, що тут відсутнє *понятійне слово*. За Гегелем, тут важко дається висловлення предметів у логіці понять. Має місце лише *емпіричне* відображення, на рівні відмінності та різності, коли весь світ здається розірваним.

---

---

---

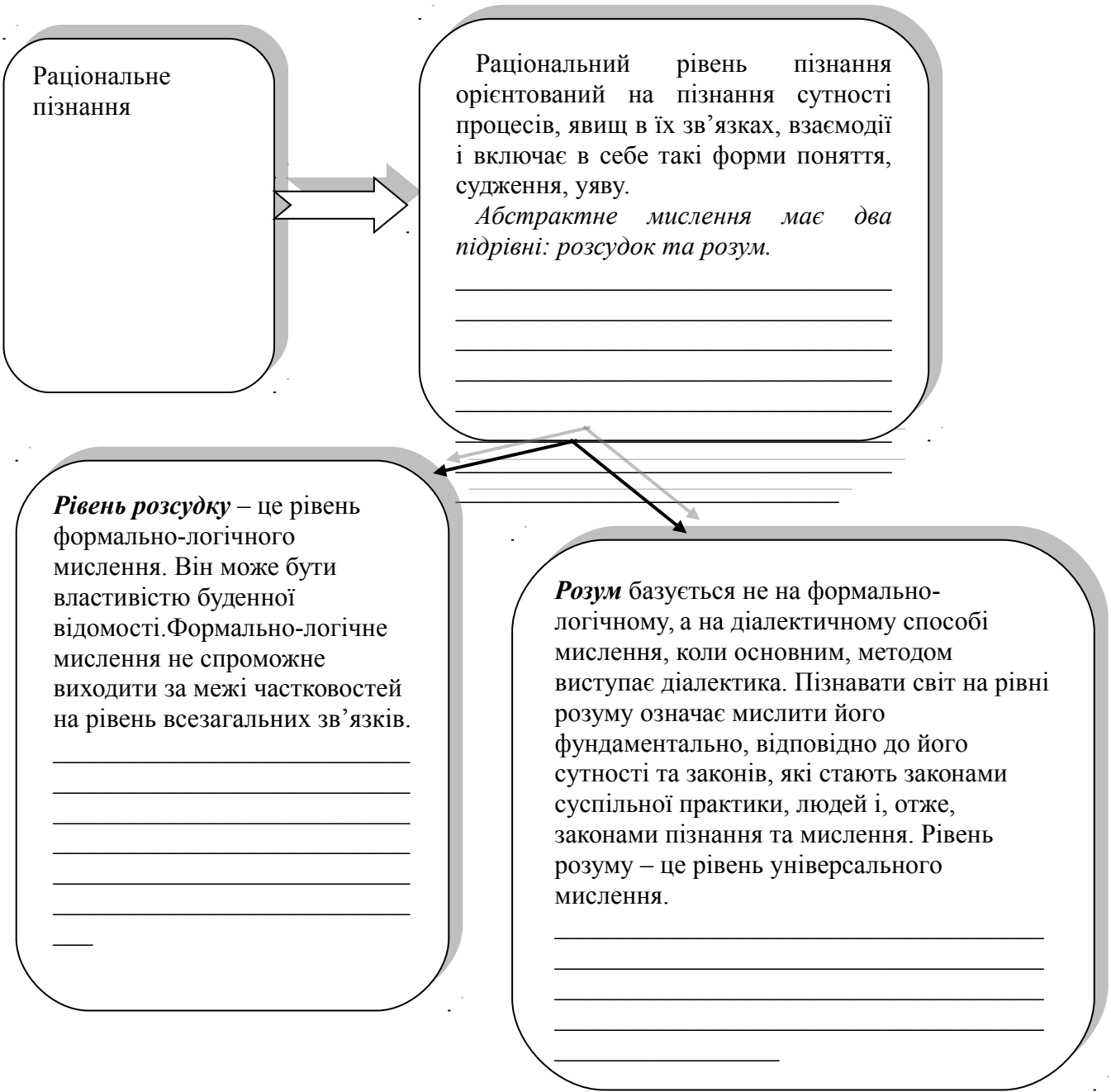
---

---

---

---

---




---



---



---



---

**ІРАЦІОНАЛЬНЕ В ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПОЦЕСІ**

---



---



---

Чуттєве та раціональне у процесі пізнання знаходиться у діалектичній єдності. Перебільшення, а тим більше абсолютизація з необхідності приводить до сенсуалізму або раціоналізму:

**Представники сенсуалізму** перебільшують роль чуттєвої форми пізнання і принижують значення логічного мислення.

**Представники раціоналізму**, навпаки, принижуючи роль відчуття і сприйняття, абсолютизують роль мислення у пізнання реального світу.

#### ОСНОВНІ ПІЗНАВАЛЬНІ ПРОЦЕДУРИ:

- **Розуміння**

---

---

---

- **Пояснення**

---

---

---

#### ІСТИНА ЯК ПРОЦЕС ТА МЕТА ПІЗНАННЯ

##### **Істина**

---

---

---

---

---

---

#### МОДУСИ БУТТЯ ІСТИНИ

- **Істина як незалежна від суб'єкта реальності**

---

---

---

- **Істина як властивість знання**

---

---

---

- **Абсолютна істина**

---

---

---

- **Відносна істина**

---

---

---

- **Об'єктивна істина**

---

---

---

- **Суб'єктивна істина**

---

---

---

#### ВЛАСТИВОСТІ ІСТИНИ

- **Процесуальність**

---

---

---

- **Конкретність**

---

---

---

- **Неупереженність**

---

---

---

- **Евристичність**

---

---

---

- **Конкретність**

---

---

---

- **Екзистенціональність**

---

---

---

ПРАКТИКА ЯК:

- **основа пізнання**

---

---

---

- **рушійна сила пізнання**

---

---

---

- **мета пізнання**

---

---

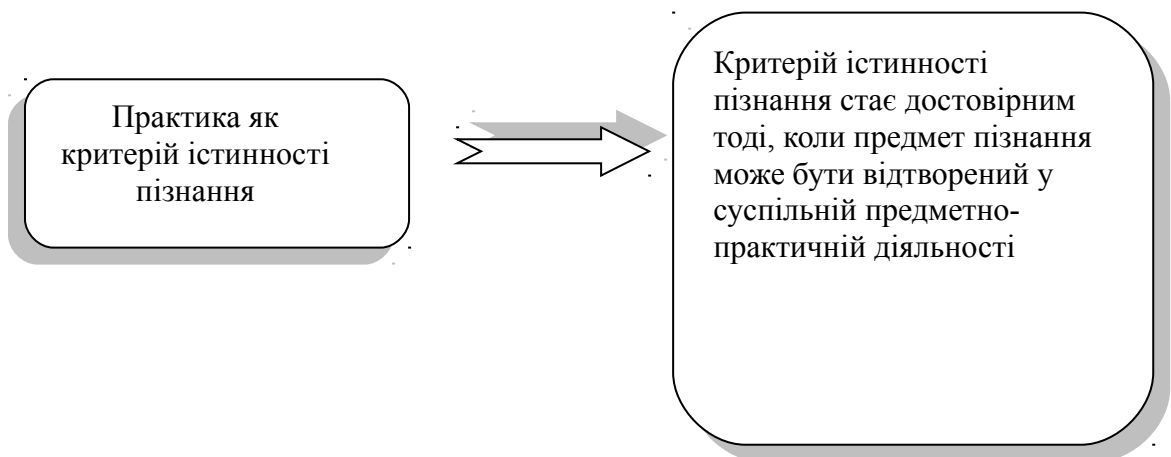
---

- **результат пізнання**

---

---

---



---

---

---

---

Критерієм істинності пізнання виступає предметно-практична діяльність суспільства, передусім – виробнича діяльність. Переконайтеся у тому, чи вірно був пізнаний той чи інший феномен можна за умов його практичного відтворення.

**СТРУКТУРА ПРАКТИКИ:**

- **Мета діяльності**

---

---

---

---

- **Мотив діяльності**

---

---

---

---

- **Предмет (об'єкт) діяльності**

---

---

---

---

- **Власне діяльність**

---

---

---

---

- **Результат діяльності**

---

---

---

---

**ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

---

---

### Питання для самоконтролю

1. Назвіть загальні рівні пізнання.
2. Назвіть підрівні чуттєвого споглядання.
3. Які концепції інтуїції Ви знаєте?
4. Яке значення для пізнання має фантазія та творча уява?
5. За яких умов рівень чуттєвого споглядання завершується “здоровим” або песимістичним скептицизмом?
6. Які форми пізнання на рівні розсудку Ви знаєте?
7. Що відноситься до змісту розуму?
8. До якого підрівня пізнання відноситься буденний розсудок?

### План лекції 2

1. Теорія і методологія наукового пізнання.
2. Істина як процес та мета пізнання.



### Рекомендована література

**Основна:** 10, с. 153 – 188; 12, с. 349 – 366.

**Додаткова:** 27, с. 456 – 646.

**Інтернет-ресурси:** 47; 48, 52.

### Міні-лексикон:

гносеологія, агностицизм, емпіризм, сенсуалізм, софістика, раціоналізм, формальна логіка, діалектична логіка, індукція, дедукція, аналіз, синтез, узагальнення, моделювання, ірраціоналізм, догматизм, істина, практика.

1. Теорія і методологія наукового пізнання.

**Наукове пізнання – вищий тип пізнавальної діяльності людини**

### ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

- Орієнтація на вивчення об’єктів, які включені в суспільно-практичну діяльність людини не зводиться до об’єктів повсякденної діяльності

---

---

---

---



- Вивчення об'єктів практичного освоєння дійсності не тільки сьогодні , а й в майбутньому

---

---

---

---

- Основним критерієм наукового пізнання відповідність об'єктів законам існування та розвитку людини і світу

---

---

---

---

- В межах наукового пізнання сформувалася спеціальна мова – мова науки, яка дає можливість всебічного описання об'єкту

---

---

---

---

- Наукове пізнання потребує використання особливих засобів і спеціальних знарядь, приладів, , інструментів

---

---

---

---

- Продукт науково-пізнавальної діяльності – наукові знання, які відрізняються від всіх інших продуктів буденної пізнавальної діяльності своєю системністю, обґрунтованістю, достовірністю тощо

---

---

---

---

- Наука формує специфічні способи обґрунтування самої істинності знання

---

---

---

- Специфіка методів науково-пізнавальної діяльності

---

---

---

- Наукове пізнання вимагає від вченого засвоєння і дотримання певної системи ціннісних орієнтацій і цільових установок, специфічних для науки (пошук істини як вищої цінності здобуття наукового знання тощо)

---

---

---

- Наукове пізнання потребує наявності особливих суб'єктів як відповідно підготовленої і спроможної займатися науковою діяльністю

---

---

---

## РІВНІ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

- **Емпіричний**

---

---

- 
- 
- **Теоретичний**
- 
- 
- 
- 



---

---

---

---

**Методологія** (від гр. методос – шлях, спосіб пізнання, дослідження та логос – вивчення) – наука (вчення) про структуру, логічну організацію, способи, принципи, методи, засоби та норми науково-пізнавальної діяльності суб'єкта та систему способів організації та обґрунтування наукового знання.

У широкому розумінні **методологія наукового дослідження** - це спосіб побудови думки, певним чином упорядкована практична та теоретична діяльність суб'єкта, а в вузькому – сукупність принципів, методів, прийомів, норм та процедур науково-пізнавальної діяльності суб'єкта.

## **ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ**

- **Спостереження**
- 
- 
- 
- 

- **Вимірювання**
- 
- 
- 
-

- **Порівняння**

---

---

---

- **Опис**

---

---

---

- **Експеримент**

---

---

---

### **ТЕОРЕТИЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ**

- **Аналіз**

---

---

---

- **Синтез**

---

---

---

- **Абстрагування**

---

---

---

- **Ідеалізація**

---

---

---

- **Формалізація**

- 
- 
- 
- 
- **Індуктивний метод**

- 
- 
- 
- 
- **Дидуктивний метод**

- 
- 
- 
- 
- **Аксіологічний метод**

- 
- 
- 
- 
- **Системний метод**

- 
- 
- 
- 
- **Структурно-функціональний**

- 
- 
- 
- 
- **Метод моделювання**

---

---

---

---

## **ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

### **2. Істина як процес та мета пізнання.**

НАУКОВІ: ЗНАННЯ : СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ФОРМА



---

---

---

---

### СТРУКТУРА НАУКОВИХ ЗНАНЬ

- Категорії

---

---

---

- Аксиоми

---

---

---

- Теорії

---

---

---

- Принципи

---

---

---

- Закони

---

---

---

---

- **Закономірності**

---

---

---

---

## ФОРМИ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

- **Ідея**

---

---

---

- **Проблема**

---

---

---

---

- **Гіпотеза**

---

---

---

---

- **Концепція**

---

---

---

---

- **Теорія**

---

---

---

---

- **Закон**

---

---

---

---

---

---

---

---

Проблема істинності пізнання є стрижневою проблемою філософської та наукової гносеології. Поза істинності теорія пізнання не має практичного значення. Таким чином, критерієм істинності пізнання виступає предметно-практична діяльність суспільства, передусім – виробнича діяльність.

---

---

---

---

## ФОРМИ ІСТИНИ

### АБСОЛЮТНА

Оскільки у світі нічого абсолютного немає окрім абсолютних змін, то абсолютна істина виражає закони таких змін. Таким чином, змістом абсолютної істини виступають універсальні закони розвитку світу

### ВІДНОСНА

Відносність істини обумовлюється не якоюсь її частковістю, а 1) історичною мінливістю явищ; 2) характером та суперечністю суспільних інтересів; 3) рівнем пізнання закономірностей тих чи інших процесів

### ОБ'ЄКТИВНА

Характеризується незалежним існуванням своїх значень від людської свідомості, волі та бажань

### СУБ'ЄКТИВНА

Індивідуалізація об'єктивної істини на рівні логіки (мислення), етики (моральності) та естетики (почуттів) особистості. Т.ч., суб'єктивна істина постає перетворенням та конкретизацією об'єктивної істини як принципу людської життєдіяльності. Тому Сократ стверджував, що істина повинна бути найвищою пристрастю людини

## ВИСНОВКИ

---

---

---



### Питання для самоконтролю

1. Чим відрізняється філософське та наукове пізнання за своїм предметом?
2. Чи можливий математичний аналіз без синтезу?
3. Чому є неправомірною абсолютизація виокремлення індукції та дедукції?
4. Які форми істини Ви знаєте?
5. У чому полягає критерій істинності самої практики?
6. Чим відрізняється істина від правди?
7. В якому розумінні теорію відносності Ейнштейна можна назвати істиною?
8. Чи можна погоджуватися з Сократом що «істина це пристрасть»?

## ТЕМА 6. ДІАЛЕКТИКА – ВСЕЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ РОЗВИТКУ

### План лекції 1

1. Сутність діалектики та її історико-філософські форми.
2. Закони діалектики.



### Рекомендовані джерела

**Основні:** 1, 2, 6, 7.

**Додаткові:** 13, 14, 17, 18, 19, 21.

**Інтернет-ресурси:** 25, 26, 29.

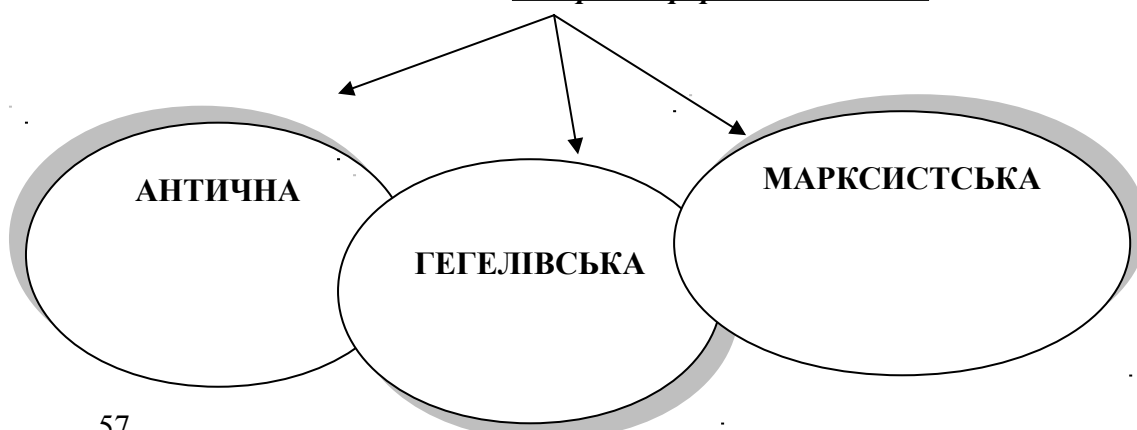
### Міні-лексикон:

діалектика, суперечність, протилежності, основа, тотожність, єдність, кількість, якість, міра, заперечення, марне заперечення, розв'язання суперечностей.

### 1. Сутність діалектики та її історико-філософські форми.

Поняття «діалектика» з грецької означає «веду полеміку» і пов'язувалося з діалогічним способом пошуку сенсу речей та явищ. Наприкінці класичного історико-філософського процесу це поняття отримало значення теорії всезагального розвитку світу. До теорії всезагального

### Історичні форми діалектики



- Антична діалектика

---

---

---

---

- Гегелівська діалектика

---

---

---

---

- Марксистська діалектика

---

---

---

---

## ВИСНОВКИ

---

---

---

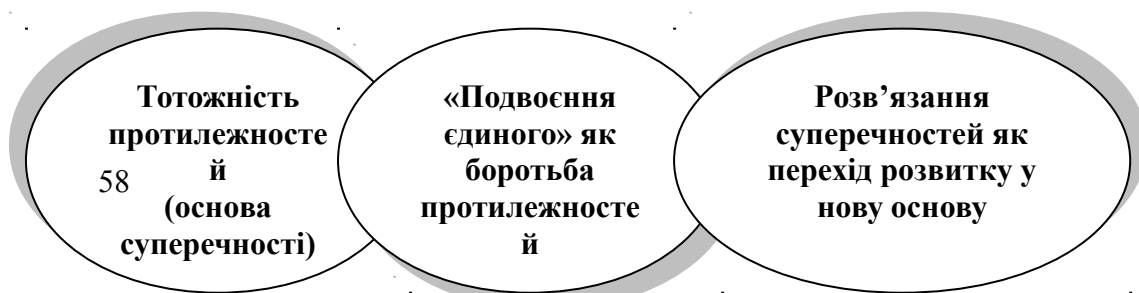
---

## 2. Закони діалектики.

Відмінність законів діалектики від законів природознавства полягає у їх універсальності. Існує три закони діалектики:

Закон єдності та боротьби протилежностей, який є джерелом розвитку.

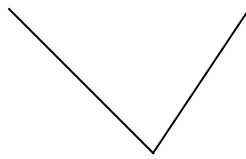
ОСНОВНИМИ СТУПЕНЯМИ РОЗГОРТАННЯ СУПЕРЕЧНОСТІ Є:



### Форми суперечностей

**Внутрішні суперечності** є суперечностями однієї основи

**Наприклад:**



**Зовнішні суперечності** - це суперечності різних основ (кожна з яких виступає "внутрішньою", але у відношенні зовнішніх суперечностей ці основи можуть бути байдужими одна до одної.

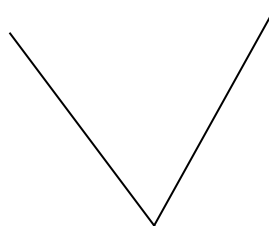
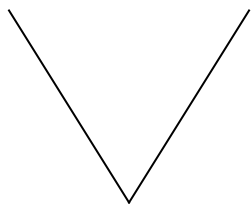
*Антагонізм* - це така форма зовнішніх суперечностей, які

Наслідком такого конфлікту, на відміну від випадку розв'язання внутрішніх суперечностей, виступає "*вибух*", коли або одна сутність знищує іншу, або обидві знищують одна одну.

**Наприклад:**

ОСНОВИ

*Вибух* - це форма розв'язання зовнішніх суперечностей, внаслідок якого не відбувається розвиток.



---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

***Закон взаємопереходу кількості та якості*** являє собою закон єдності та боротьби протилежностей на рівні механізму розвитку, який розкривається через співвідношення якості, кількості та міри.

<p><i>Якість</i></p> <hr/> <hr/> <hr/>
<p><i>Кількість</i></p> <hr/> <hr/> <hr/>

Міра \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

*Відмінність кількісно-якісних змін у межах однієї міри, від таких, у межах зміни однієї міри на іншу, не можна зрозуміти поза розгортанням суперечностей певної основи.*

\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

*Закон заперечення заперечення є виразом попередніх двох законів і відображає напрямок розвитку.*

**Чому саме два заперечення?** \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

**Форми заперечення:** \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

**Сутність «зняття» в процесі заперечення заперечення:**

*«Прогрес» та «регрес» в контексті закону заперечення заперечення*

**ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

---

---

---

---

**Питання для самоконтролю по темі**

1. Що являє собою суперечність як джерело розвитку?
2. Чим відрізняються “внутрішні” суперечності від “зовнішніх”?
3. Яким чином розв’язуються внутрішні суперечності?
4. Яким чином розв’язуються антагонізми як форма зовнішніх суперечностей?
5. На якому етапі кількісно-якісних змін відбувається зміна міри певної суперечності?
6. Що входить у зміст категорії “зняття”?
7. Чим обумовлене друге заперечення?
8. Що собою являє марне заперечення?
9. Яким чином співвідноситься «прогрес» та «регрес» в процесі розвитку?

**План лекції 2**

1. Принципи діалектики.
2. Система категорій діалектики.



### Рекомендовані джерела:

**Основні:** 1, 2, 6, 7.

**Додаткові:** 13, 14, 17, 18, 19, 21.

**Інтернет-ресурси:** 25, 26, 29.

### Міні-лексикон:

«принцип», «категорія», «сутність», «дійсність», «зміст», «форма», «реальність», «причина», «наслідок», «необхідність», «свобода», «випадковість», «можливість», «всезагальне», «особливе»; «детермінізм», «волюнтаризм».

## 1. Принципи діалектики

*Якщо закон відображає необхідне, істотне, стійке, повторюване, всезагальне відношення між явищами об'єктивної реальності, то принцип тлумачиться як першопочаток, який лежить в основі певної сукупності фактів, теорії науки.*

---

---

---

---

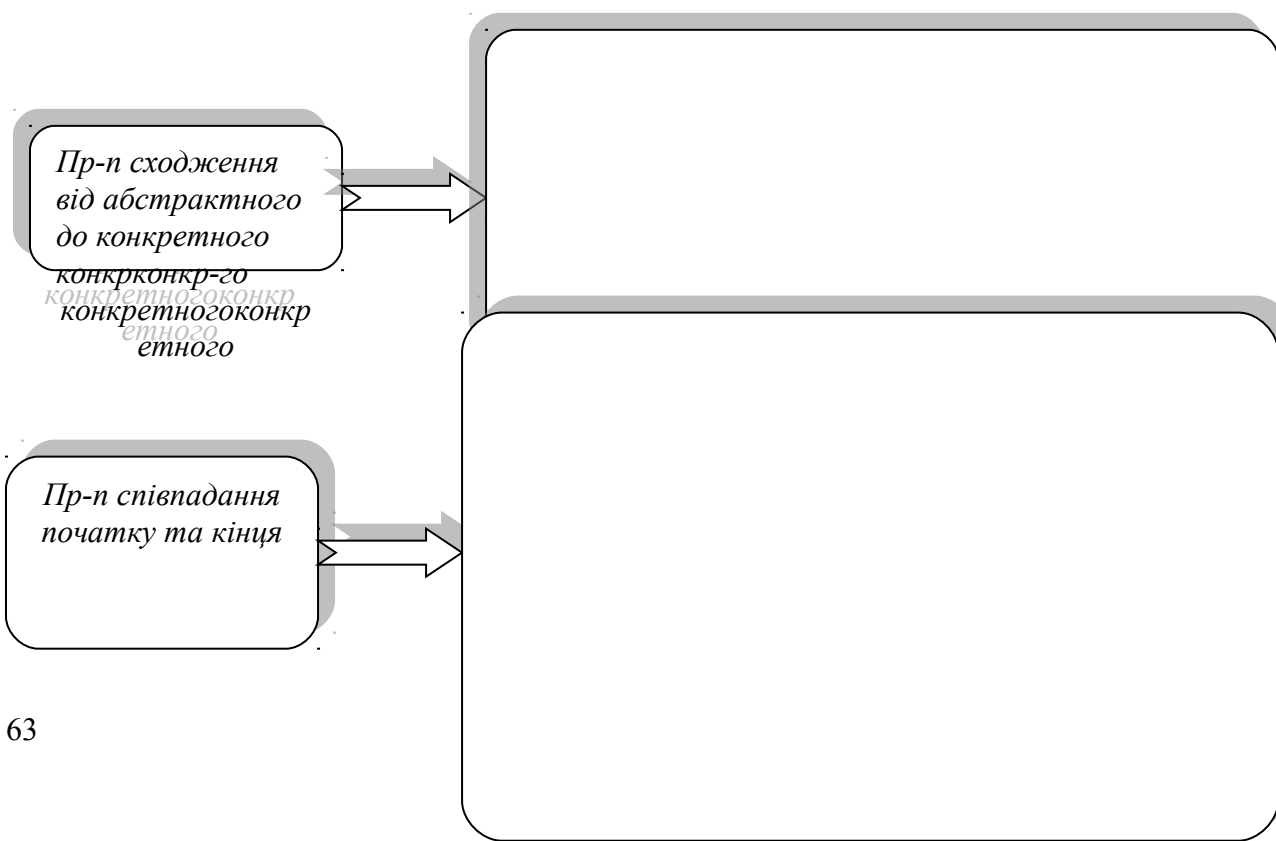
---

---

---

---

### ВСЕЗАГАЛЬНИМИ ПРИНЦИПАМИ ДІАЛЕКТИКИ Є НАСТУПНІ:









***Зміст-форма***

---

---

---

---

---

---

---

---

***Суттєвий зміст*** \_\_\_\_\_

---

---

***Несуттєвий зміст*** \_\_\_\_\_

---

---

***Форма внутрішня*** \_\_\_\_\_

---

***Форма зовнішня*** \_\_\_\_\_

***Необхідність – свобода***

***Форма*** \_\_\_\_\_

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

***Феномен детермінізму*** \_\_\_\_\_

---

---

***Феномен волюнтаризму*** \_\_\_\_\_

---

---

***Випадковість*** \_\_\_\_\_

---

---

---

---



---

---

---

---

---

### Питання для самоконтролю

1. Чому категорії виступають “сходинками виведення людини з царства тварин”?
2. Яким чином співвідносяться категорії та закони діалектики?
3. Чому не можна ототожнювати категорії “дійсність” та “реальність”?
4. Якому співвідношенню необхідності та свободи обумовлюється свавілля?
5. Виходячи з природи категорії “особливе”, обґрунтуйте природу особистості.
6. Які Ви знаєте принципи діалектики?
7. Обґрунтуйте зміст «віртуальної реальності» в аспекті категорій «дійсність» та «можливість».
8. Доведіть доцільність та межу формалізму як принципу бюрократії в державних структурах.
9. Обґрунтуйте зв'язок реформізму та поступовості у розвитку суспільних суперечностей.
10. Виведіть природу анархізму з точки зору перетвілень свободи.

## ТЕМА 7. ФІЛОСОФІЯ СУСПІЛЬСТВА

### План лекції

1. Основні концепції суспільства в історії філософії.
2. Суспільство як система. Структура суспільства.



### Рекомендовані джерела

*Основні:* 1, 2, 6, 7.

*Додаткові:* 13, 14, 17, 18, 21, 23.

*Інтернет-ресурси:* 25, 26, 29.



### Міні-лексикон:

Суспільство, суспільні відносини, суспільне виробництво, спосіб виробництва, суспільна свідомість, форма суспільної свідомості, суспільна ідеологія.

### 1. Основні концепції суспільства в історії філософії.

#### Логіка розвитку соціальної філософії

Соціологічний  
ідеалізм

В межах класичної філософії суспільство, зазвичай, розглядалося не як цілісний соціальний організм, а як механічна сума окремих індивідів. Логічно було прийти до висновку, що якщо розвиток суспільства є агрегатним рухом мільйонів незалежних індивідів, то перемагають в ньому найбільш видатні з них, чия думка править світом. Так формується основний принцип **соціологічного ідеалізму**: „свідомість людей визначає їх буття”.

---

---

---

---

**Географічний  
детермінізм**

Першим зовнішнім опонентом соціологічного ідеалізму був **географічний детермінізм** (Ш.Монтеск'є, Г.Бокль, Е.Реклю та інші). Цей напрямок абсолютизував один з матеріальних факторів суспільного розвитку – географічний.

---

---

---

---

**Історичний  
матеріалізм**

розповсюдили матеріалізм на пояснення найбільш складної форми руху матерії – соціальної, представники **історичного матеріалізму** К.Маркс і Ф.Енгельс. Вони розділили суспільні відносини на матеріальні та ідеальні (духовні), довівши що саме економічні відносини в кінцевому підсумку визначають і матеріальні і, опосередковано, всі ідеальні відносини, тобто життя суспільства в цілому. Принцип первинності суспільного буття і вторинності суспільної свідомості є корінним принципом матеріалістичного розуміння історії.

---

---

---

---

**Біологічний  
детермінізм**

До **біологічного детермінізму** відносяться вчення і школи, що виникли у другій половині XIX ст. в немарксистській соціальній філософії на єдиній принциповій основі – розуміння суспільного життя через закони та категорії біології. В межах біологічного детермінізму можна виділити декілька основних шкіл: **соціальний дарвінізм; расизм; фрейдизм; мальтузіанство та неомальтузіанство.**

---

---

---

---

---

---

**Психологічний  
напрямок**

У кінці XIX ст. сукупність основних напрямків соціальної філософії поповнилися школами і течіями психологічного спрямування. До **психологічного напрямку** у соціальній філософії відносяться ті філософські школи, які шукають пояснення складних соціальних процесів у психології великих соціальних груп (класів, етнічних спільнот та ін.).

---

---

---

---

---

---

**Техніцизм**

Самим „молодим” серед основних течій соціальної філософії є **техніцизм**, який виник в 20-ті роки XX ст. (Т. Верлен). Техніцисти при поясненні процесів, що відбуваються у суспільстві, апелюють переважно до фактору техніки. На основі техніцистського світогляду базувалась загальноісторична **концепція „стадій економічного росту”** У.Росту.

---

---

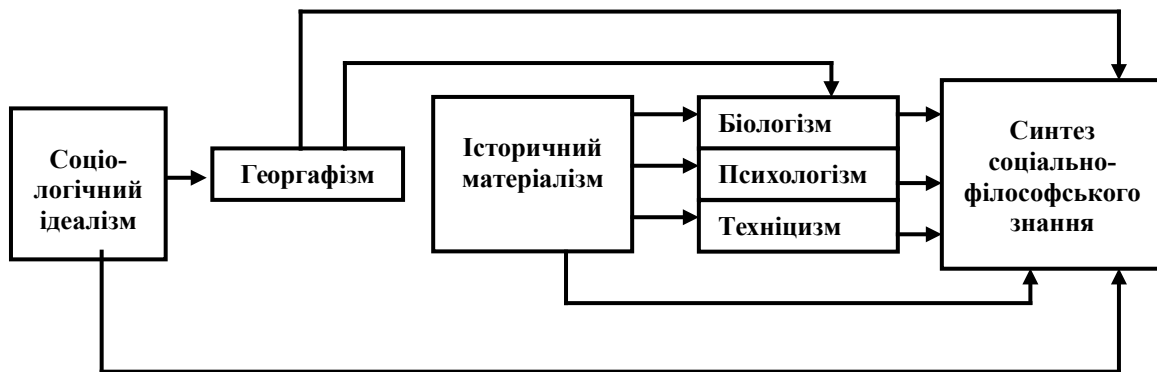
---

---

---

---

Сьогодні соціальна наука прийшла до необхідності **синтезу усіх напрямків соціально-філософського знання**, здійснення якого дозволило б унеможливити застосування односторонніх підходів до дослідження такого складного об’єкту, як суспільство.



## ВИСНОВКИ

### 2. Суспільство як система. Структура суспільства.

Сьогодні все більше стверджується системний підхід до аналізу суспільства.

*„Система – це комплекс елементів, що знаходиться у взаємодії” (Л.Берталанфі)*

Застосування системного підходу до аналізу суспільства може допомогти виявити його **структуру** та **функції**.

Суспільство – це цілісна система, якій притаманна **інтегративна якість**, яка не є властивою її окремим компонентам.

**Суспільство – система, що розвивається**

Що лежить в основі цього розвитку?

У суспільній науці тривалий час йшов пошук „клітинки” (такого „найпростішого утворення”), з аналізу якого було б правомірно починати дослідження суспільства як цілісної системи.

---

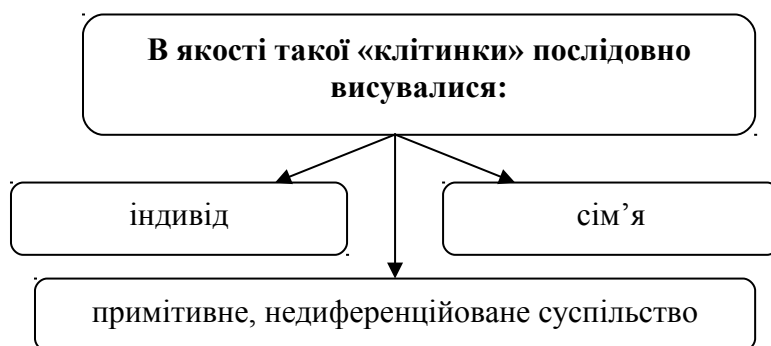
---

---

---

---

---



*„Індивід являє собою лише фізичний, біологічний, або психологічний феномен... А соціальні зв'язки і відносини – це значимі людські взаємодії, які відносяться до «родового соціального явища»”  
(П. Сорокін)*

*„Суспільство не складається з індивідів, а виражає суму тих зв'язків і відносин, в яких ці індивіди знаходяться один до одного” (К. Маркс)*

**Марксизм і школа Питирима Сорокіна в якості такої „клітинки” запропонували суспільні відносини.**

Поняття „*суспільні відносини*” має два змістовні виміри у літературі:



- 1) це будь-які відносини між людьми у суспільстві;
- 2) відносини між великими соціальними групами, що мають безпосередньо суспільний характер.

Суспільні зв'язки, взаємодії, відносини є **суспільною формою** людської діяльності.

Поняття „суспільні відносини” є ключовим для розуміння системи **суспільного виробництва**.

В процесі виробництва люди взаємодіють між собою з метою ефективного впливу на природу як джерело засобів існування. Але головним фактором суспільно-історичного розвитку виробництва є потреба суспільства (і суспільної людини) у виробництві себе як цілісної специфічної системи.

Виробництво та відтворення як умов і засобів матеріального існування людей, так і духовних основ їх буття, з самого початку є **виробництвом самої людини, способом формування і розвитку її суспільних якостей і здібностей**. одської історії.

**Економічний спосіб виробництва**

**Продуктивні сили суспільства**

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

**Виробничі відносини.**

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

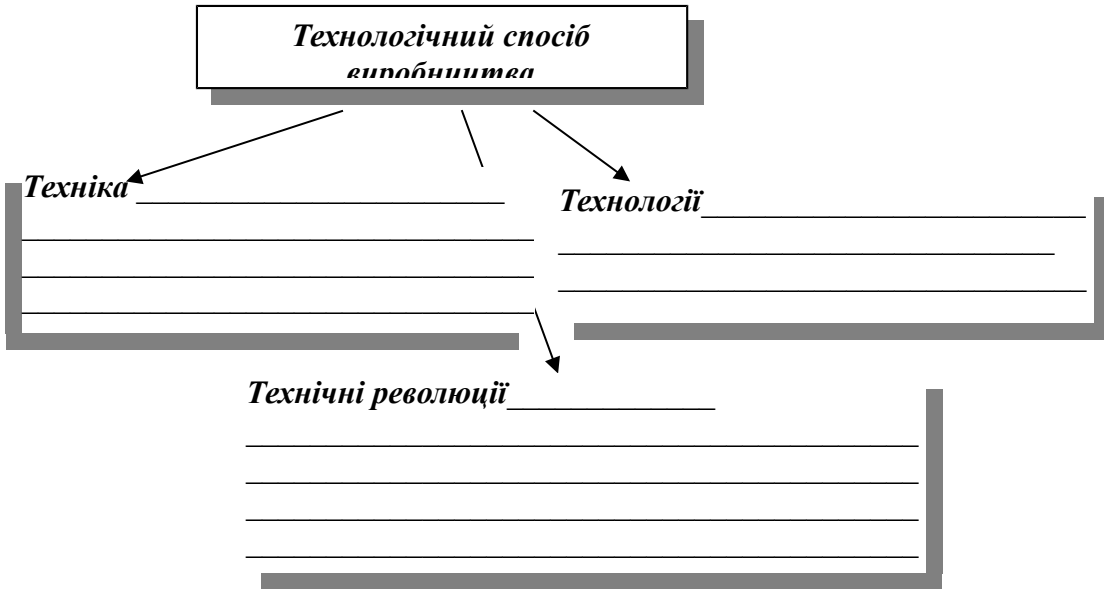
---

---

---

---

---



---

---

---

---

---

### Структура суспільства

- Соціально-класова структура

---

---

---

---

- Етнічна структура

---

---

---

---

- Демографічна структура

---

---

---

---

## ВИСНОВКИ

---

---

---

---

---

---

### Питання для самоконтролю:

1. Чим зумовлюється логіка розвитку соціальної філософії?
2. Що означає поняття „суспільне виробництво”?
3. У чому суттєва відмінність „економічного способу виробництва” від „технологічного способу виробництва”?
4. Що таке форма суспільної свідомості?
5. Які ви знаєте форми суспільної свідомості?
6. З чого виходять торії технологічного детермінізму?
7. Якими є найбільш характерні риси інформаційного суспільства?

## ЕМА 8. ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ

### План лекції

1. Філософсько-методологічні засади економічної теорії і практики.
2. Людяновимірна сутність економіки.



### Рекомендовані джерела

**Основні:** 1, 3, 5, 7

**Додаткові:** 10, 20.

**Інтернет-ресурси:** 25, 26, 29.

### Міні-лексикон:

! філософія економіки, економічна онтологія, економічна гносеологія, економічна філософія соціуму, економічний матеріалізм, економічний індивідуалізм, економічна діалектика, економічна метафізика, економічний світогляд, економічна культура, економічна свідомість, економічна ідеологія, економічна психологія, економічна етика, економіка знань, економічні проблеми сучасності.

# 1. Філософсько-методологічні засади економічної теорії і практики

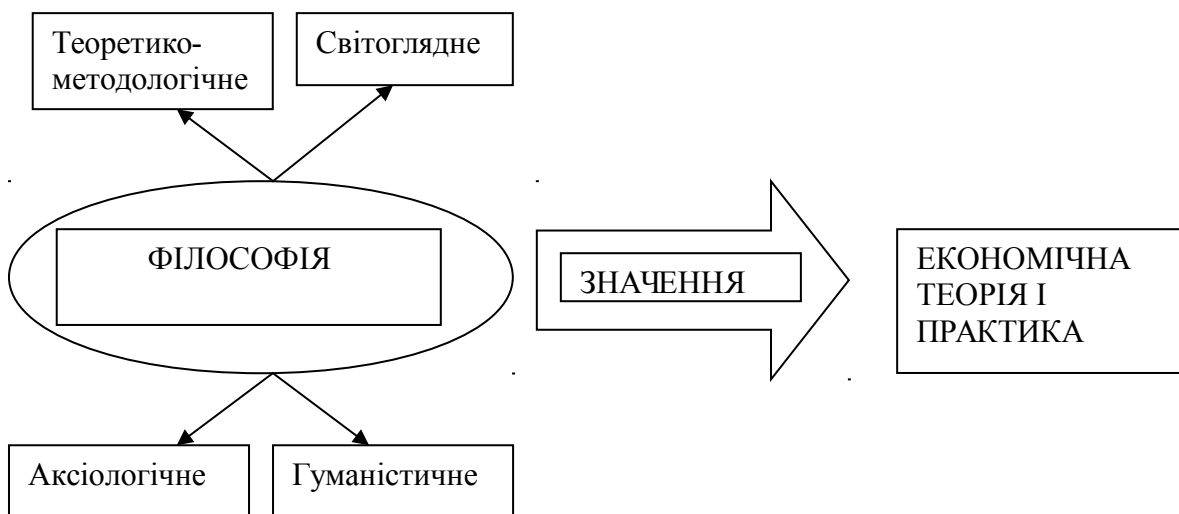
---

---

---

---

---



---

---

---

◆ Теоретико - методологічне значення філософії полягає в \_\_\_\_\_

---

---

---

◆ Світоглядне значення філософії полягає в \_\_\_\_\_

---

---

---

◆ Ціннісне значення філософії полягає в \_\_\_\_\_

---

---

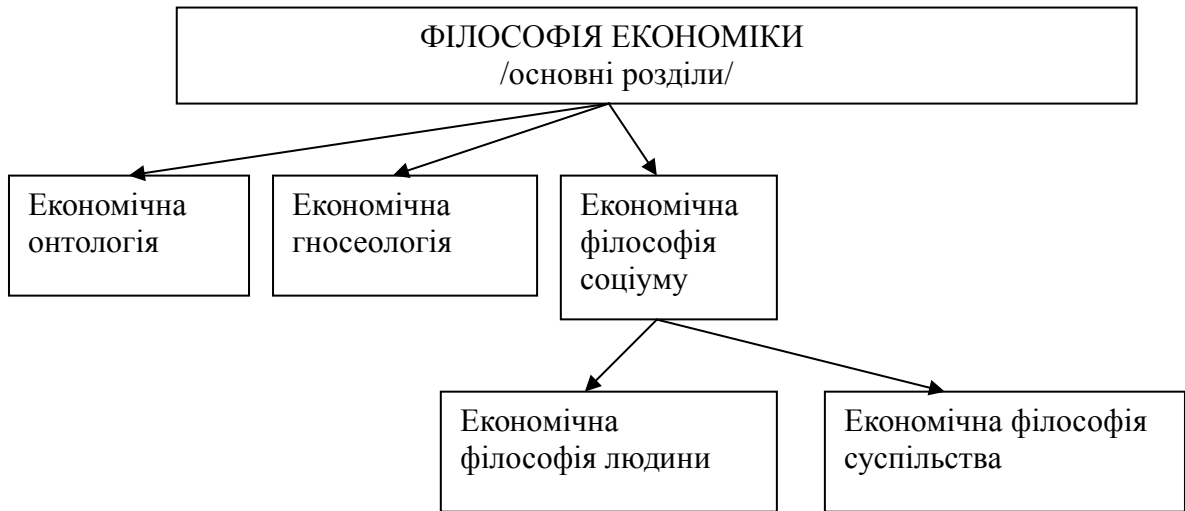
---

◆ Гуманістичне значення філософії полягає в \_\_\_\_\_

---

---

---



---

---

---

◆ Економічна онтологія \_\_\_\_\_

---

---

◆ Економічна гносеологія \_\_\_\_\_

---

---

◆ Економічна філософія соціуму \_\_\_\_\_

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---



## **ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

Філософсько-гуманістична сутність економічних теорій полягає у пошуку глибинного сенсу економічного життя та економічного розвитку суспільства, їх відповідності людській природі, сутності людського життя, духовно-теоретичним цінностям самої людини, її гуманістичним ідеалам.

## **2. Людиновимірна сутність економіки**

**ЕКОНОМІКА** – це система різноманітних форм відтворення і розвитку економічного буття економічної свідомості людей.

**ЕКОНОМІЧНЕ буття** – це **буття людини**. Людина є єдиною зв'язуючою ланкою всієї системи суспільних відносин, форм життєдіяльності та систем комунікацій, в тому числі і економічних. Саме людина акумулює в основних формах своєї життєдіяльності взаємозв'язок матеріального і духовного, економічного, політичного і соціально-культурного, саме вона в цілісному нероздільному вигляді відтворює життя як єдине ціле.

Завдяки людині економіка стає сукупністю універсальною єдиною матеріально-духовною сферою, крізь яку особистість реалізує себе як цілісність.



---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

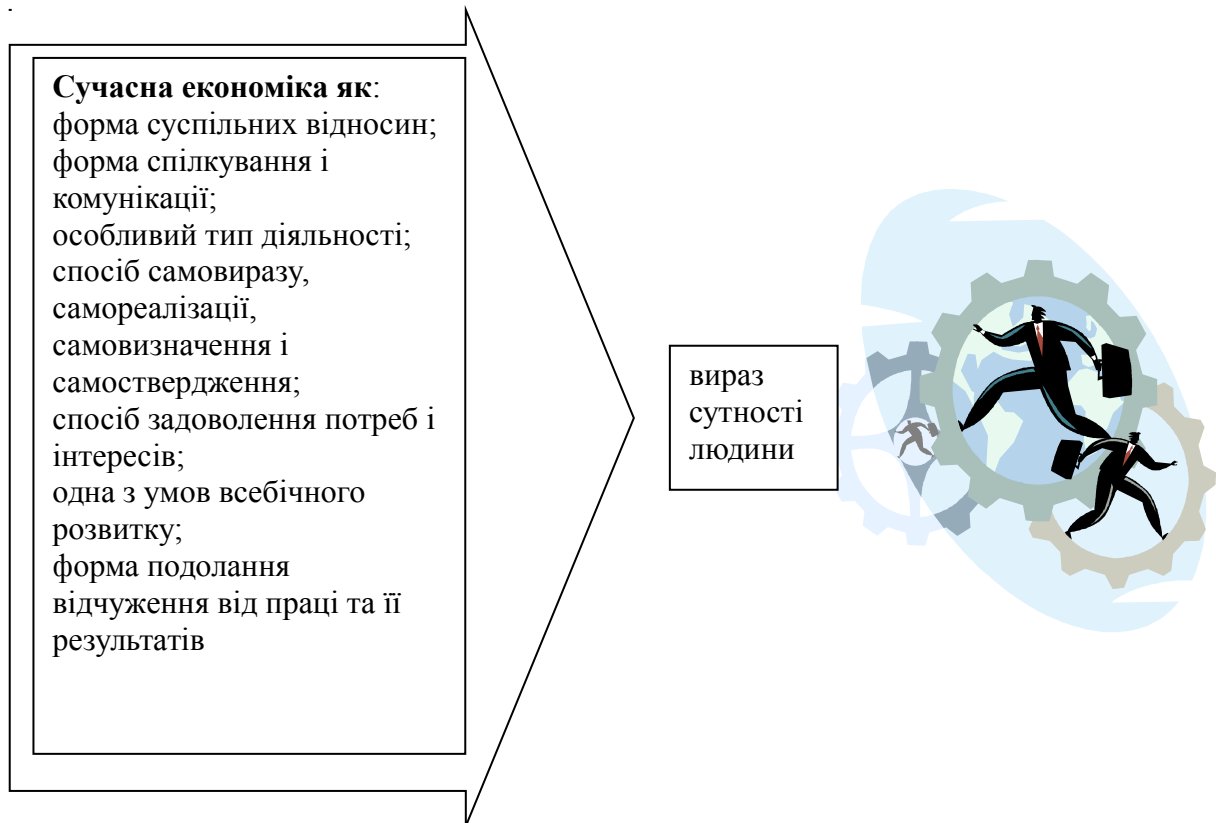
---

---

---

---

---



## ВИСНОВКИ

---

---

---

### Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність "філософії економіки" ?
2. Як пов'язані між собою сучасна економіка і науково-технічна революція ?
3. На Вашу думку, з якими проблемами пов'язано економічне зростання ?
4. Як Ви розумієте економічне буття людини?
5. Як Ви можете прокоментувати вислів, що «сучасна економіка є економікою знань».
6. Прокоментуйте вислів, що «завдяки економіки людина реалізує себе як цілісність».
7. У чому полягають особливості сучасного економічного розвитку України ?



8. Як впливають культурно - цінності орієнтири суспільства на характер економічного життя людини ?

## ТЕМА 9. ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

### План лекції

1. Історико-філософські концепції культури..
2. Культура як спосіб людського буття.



### Рекомендовані джерела

*Основні:* 1, 6, 7.

*Додаткові:* 24

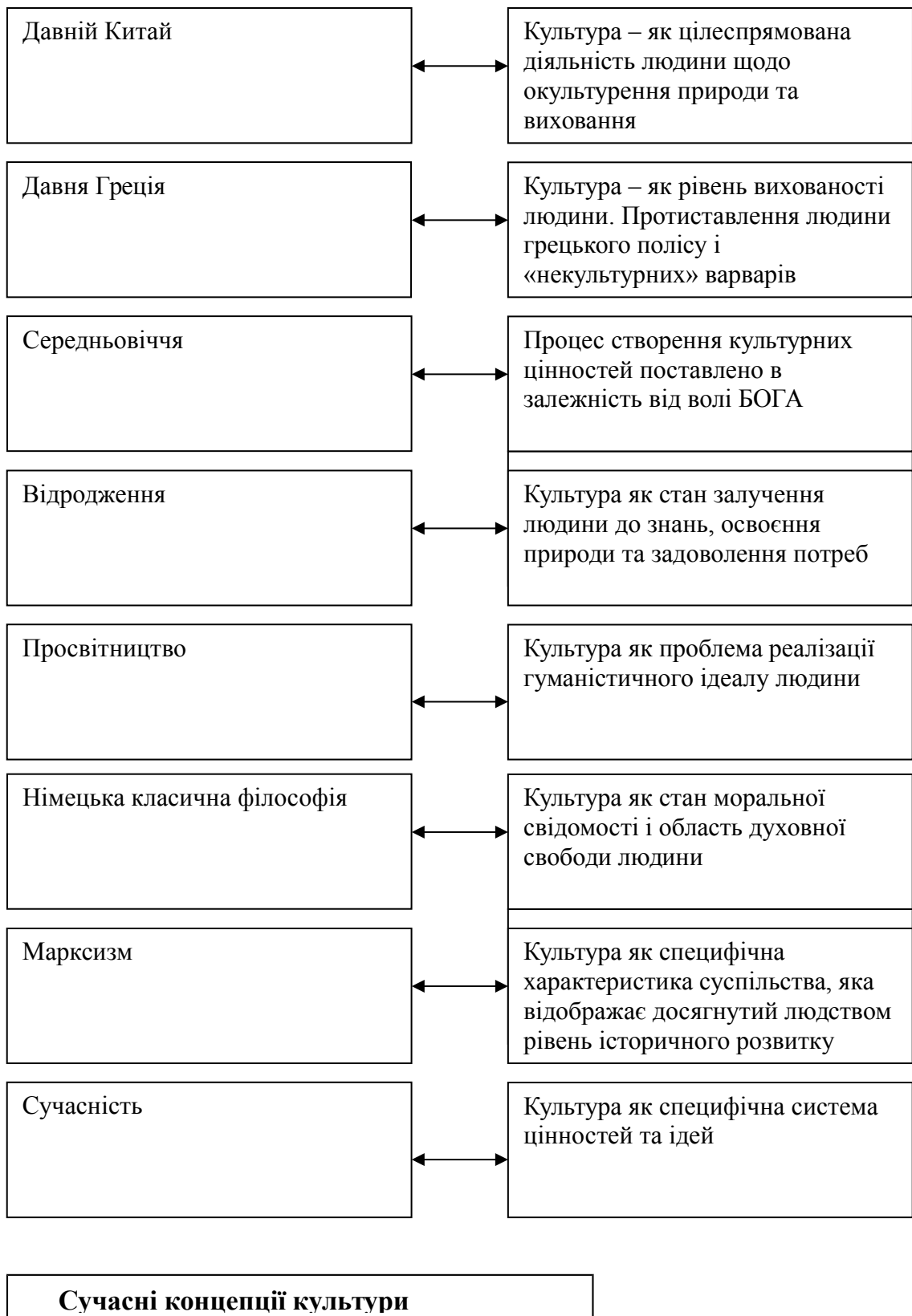
*Інтернет-ресурси:* 25, 26, 29.

### Міні-лексикон:

! культура, матеріальна культура, духовна культура, культ і культура, типологія культур, культура і контркультура. субкультура.

### 1. Історико філософські концепції культури.

В історії філософської думки поняття «культура» у різній мірі пов'язувалося із загальною основою – сутністю людини і з часом стало розглядатися як складний соціальний феномен.



◆ Концепція культури як соціальної системи \_\_\_\_\_

---



---

◆ Комуникативна концепція \_\_\_\_\_

◆ Теорія двох культур \_\_\_\_\_

◆ Теорія контркультури \_\_\_\_\_

◆ Концепція мозаїчності культури \_\_\_\_\_

Концепція антикультури \_\_\_\_\_

◆ Концепція кіберкультури \_\_\_\_\_

*Методологія дослідження культури*

**Емпіричний,  
описувальний підхід**

Культура – це сукупність створених людиною предметів, перетворений світ природи.

**Оціночний  
(аксіологічний)  
підхід**

Культура є реалізацією ідеально-цінностних цілей в предметному світі, який розглядається під кутом зору його значення і цінності для людини.

**Діяльнісний підхід**

Культура - це специфічний спосіб діяльності людини.

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## ВИСНОВКИ

---

---

---

---

### 2. Культура як спосіб людського буття.

**Слово «культура» відноситься до землеробської праці і в перекладі з латинської мови означає: обробляти, доглядати, покращувати.**

В листах Цицерона зустрічається вислів: «Культура духу є філософія». У подальшому слово «культура» стало все більш вживатися у значенні освіченості та вихованості людини.

- Предметом філософії культури є культура як певна цілісність. Філософія ставить питання: що таке культура ?, і яке її місце в житті людини і суспільства ?.
- В основі розвитку **поняття «культура»** лежить потреба в осмисленні істотних зрушень в соціальному бутті людини, які пов’язані з історичними змінами у відношенні людини до природи, до самої себе і свого соціального оточення.

**Культура як «друга природа»**\_\_\_\_\_

---

---

---

---

- **Культуру** слід розглядати як певну цілісність, в якій знаходить свій прояв сутність людини як реальний процес життєдіяльності у всьому багатстві і різноманітті.

### **ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ КУЛЬТУРИ:**

- **Культура життєвих потреб, способів їх задоволення і відтворювання**

---

---

---

---

- **Культура процесу виробництва, в якому продукт праці набуває значення особливої соціальної потреби**

---

---

---

---

- **Культура суспільних відносин**

---

---

---

---

- **Культура суспільної свідомості**

---

---

---

---

- **Культура свободи і творчості**

---

---

---

---

- **Культура потреб суспільства та способів їх задоволення**

---

---

---

---

**Найбільш загальні характеристики сучасної світової культури:**

1. В світовому культурному просторі відбувається гостра боротьба культур, яка відображає боротьбу цінностей.

---

---

---

2. Спостерігається брак позитивних гуманітарних проєктів, які б відображали інтереси і потреби широких верств населення країни і всього людства.

---

---

---

3. Інформаційний вибух призвів до ускладнення структури наукового знання. Наслідком цих процесів стала зміна об'єкту наукових досліджень та витиснення теми людини і гуманітарного розвитку іншими проблемами.

---

---

---

**В світовому культурному просторі взаємодіють національна і загальнолюдська культури. Цей взаємозв'язок розкривається через логіку руху всезагального, одиничного та особливого:**



---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

В умовах інформаційного вибуху змінилися форми залучення індивідуальної культури до культури суспільства. За підрахунками соціологів сучасна система освіти дає людині

тільки 20% знань, а решту 80% вона отримує з різних джерел глобального і національного інформаційного простору.

Інформаційна доба постіндустріального розвитку сприяла народженню «мозаїчної» фази культури, яка прийшла на зміну «гуманітарній».

### **Мозаїчну культуру характеризує «розпад зв'язку часів»**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

### **ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

---

### **Питання для самоконтролю**

4. У чому полягає сутність поняття "філософія культури" ?
5. Що виступає критерієм єдності матеріальних форм культури ?
6. На Вашу думку, які проблеми є загальними для концепцій культури епохи Просвітництва і сьогодення ?
7. Як Ви розумієте поняття «кіберкультура» і в чому полягають її основні теми ?
8. Як Ви можете прокоментувати вислів, що «соціальна комунікація є невід'ємною складовою культури ?
9. Дайте власну відповідь на запитання: «З якими чинниками пов'язаний феномен «мозаїчної культури» ?
10. У чому полягають особливості сучасного етапу становлення української культури ?
11. Як співвідносяться національна та загальнолюдська культура?

## **ТЕМА 12. ФІЛОСОФІЯ ЦИВІЛІЗАЦІЇ**

### **План лекції**

3. Філософські концепції цивілізації.
4. Філософські засади сутності цивілізації.



### Рекомендовані джерела

**Основні:** 1, 3, 5, 7

**Додаткові:** 10, 20.

**Інтернет-ресурси:** 25, 26, 29.

### Міні-лексикон:

! Цивілізація, до індустріальне суспільство, індустріальне суспільство, постіндустріальне суспільство, техногенна цивілізація, локальна цивілізація.

## 1. Філософські концепції цивілізації

За своєю етимологією термін «цивілізація» сягає корінням у латину Він пов'язаний з такими поняттями як «civiles» (громадянський), «civis» (громадянин), «civitas» (громадянське суспільство). На противагу зазначеним поняттям, що увійшли в культурний обіг Стародавнього Риму ще у II ст. до н.е., термін «цивілізація» - продукт зовсім іншої культури.

---

---

---

---

---

### Першовжиток слова цивілізація в історичних джерелах західноєвропейської культури

#### Французькі джерела:

- Де Мірабо / «Друг людей або ж Трактат про народонаселення» - 17 57 р., «Теорія податку» - 1760 р./
- Буланже, П.А. Гольбах / «Система суспільства» - 1766 р./

#### Англійські джерела:

- А.Фергюссон, А. Сміт.

---

---

---

---

---



## ГЕНЕЗИС ТЕРМІНУ «ЦИВІЛІЗАЦІЯ»

- **1 етап** ( середина XVIII ст.. ) – цивілізація як юридичної процедури;
- **2 етап** ( друга половина XVIII ст.) – цивілізація як процес розвитку (цивілізування) та залучення до культури;
- **3 етап** (кінець XVIII ст.) - цивілізація як характеристика етапу суспільства або його стабільних формоутворень;
- **4 етап** ( XIX- XX ст. ) - цивілізація як локалізована у соціальному просторі і часі множинність культурно-історичних типів суспільств.

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

**Л.Морган, Ф.Енгельс - цивілізація як ступінь історичного розвитку людства, що слідує за варварством**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**О. Шпенглер - цивілізація як стадія занепаду(омертвіння) локальних культур**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**А. Тойнбі - цивілізація як синонім культури, як універсальна одиниця виміру історичного розвитку суспільства**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**М. Данилевський - цивілізація як етап історичного розвитку локальних культур**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**П. Сорокін - цивілізація як певний ступінь розвитку культури окремих народів та регіонів**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**Ф. Бродель - цивілізація лише основа культури, головною ознакою якої є ментальність**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**2. Філософські засади сутності цивілізації.**

**Цивілізація** виникла як результат неолітичної революції, в ході якої відбулись глибокі зміни в основах господарчої діяльності людини, а саме перехід від привласнюючих технологій (збиральництво, мисливство) до виробничих (землеробство та тваринництво).

<p><b>Цивілізація</b></p> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
---

**Основні принципи створення сучасної концепції цивілізації:**

1. Множинність (плюралізм) - взаємовідокремленість децентровість, замкненість.

---

---

---

---

---

---

2. Нелінійність – цивілізація як монада історії як єдність онтогенезу і філогенезу.

---

---

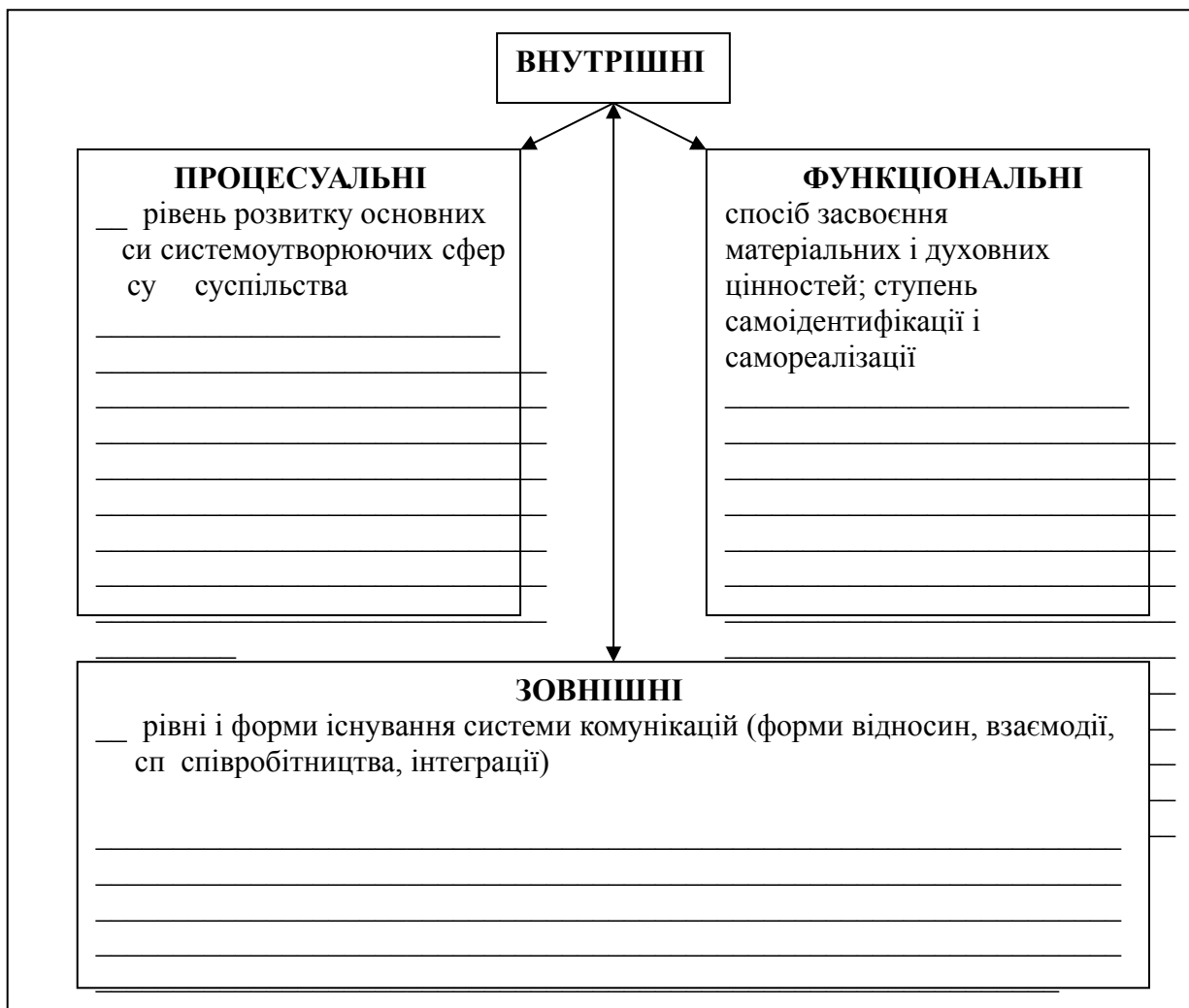
---

---

---

---

**ОСНОВНІ ОЗНАКИ ЦИВІЛІЗАЦІЇ**




---

---

---

---

---

---

---

---

### КРИТЕРІЇ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

- ◆ За національно-етнічною ідентичністю \_\_\_\_\_

---

---

---

---

◆ За розвитком техніки та технологій \_\_\_\_\_

---

---

---

---

◆ За місцем та роллю людини \_\_\_\_\_

---

---

---

---

◆ За історичними умовами виникнення \_\_\_\_\_

---

---

---

---

◆ За масштабом існування \_\_\_\_\_

---

---

---

---

◆ За релігійною приналежністю \_\_\_\_\_

---

---

---

---

## ВИСНОВКИ

### Питання для самоконтролю

12. У чому полягає сутність поняття " цивілізація " ?
13. Як пов'язані між собою культура і цивілізація ?
14. На Вашу думку, з якими чинниками пов'язано становлення давніх цивілізацій ?
4. Як Ви розумієте поняття «цивілізаційний розвиток» ?
5. Визначте роль неолітичної революції у становленні давніх цивілізацій.
6. Прокоментуйте думку, що «цивілізація – це мертва культура».
7. У чому полягають особливості сучасної цивілізації ?
8. Як Ви розумієте поняття «осьовий час» К.Ясперса і яка його роль у становленні сучасної цивілізації
9. Яка роль релігії у становленні локальних цивілізацій ?
10. Як Ви розумієте думку А. Тойнбі, що доля цивілізації залежить від спроможності еліти відповідати на внутрішні і зовнішні виклики ?

### План лекції 2

5. Філософські засади глобалізації.

## 6. Основні футурологічні концепції.



### Рекомендовані джерела

*Основні:* 1, 2, 6, 7

*Додаткові:* 8, 9.

*Інтернет-ресурси:* 26, 29.

### Міні-лексикон:

! науково-технічна революція, футурологія, майбутнє, прогрес, регрес, соціальне прогнозування, передбачення, глобальні проблеми, глобалізація.

### 1. Філософські засади глобалізації

**Глобальність** як фундаментальна ознака людського буття, в основі якої універсальність людської сутності яке означає

---

---

---

---

---

**Глобальність** як сутнісна характеристика та технізація функціонування і розвитку сучасної цивілізації проявляє себе в

- глобалізації життя соціуму (людини і суспільства)

---

---

---

---

---

- глобалізації економіки

---

---

---

---

---

- глобалізації політики

---

---

---

---

---

---

---

---

- глобалізації системи суспільних відносин та відповідних форм свідомості /культура, наука, мораль, релігія, право, освіта/

---

---

---

---

---

---

---

---

- глобалізація системи цінностей

---

---

---

---

---

---

---

---

**ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЯК СУКУПНІСТЬ СОЦІОПРИРОДНИХ ПРОТИРІЧ  
У РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

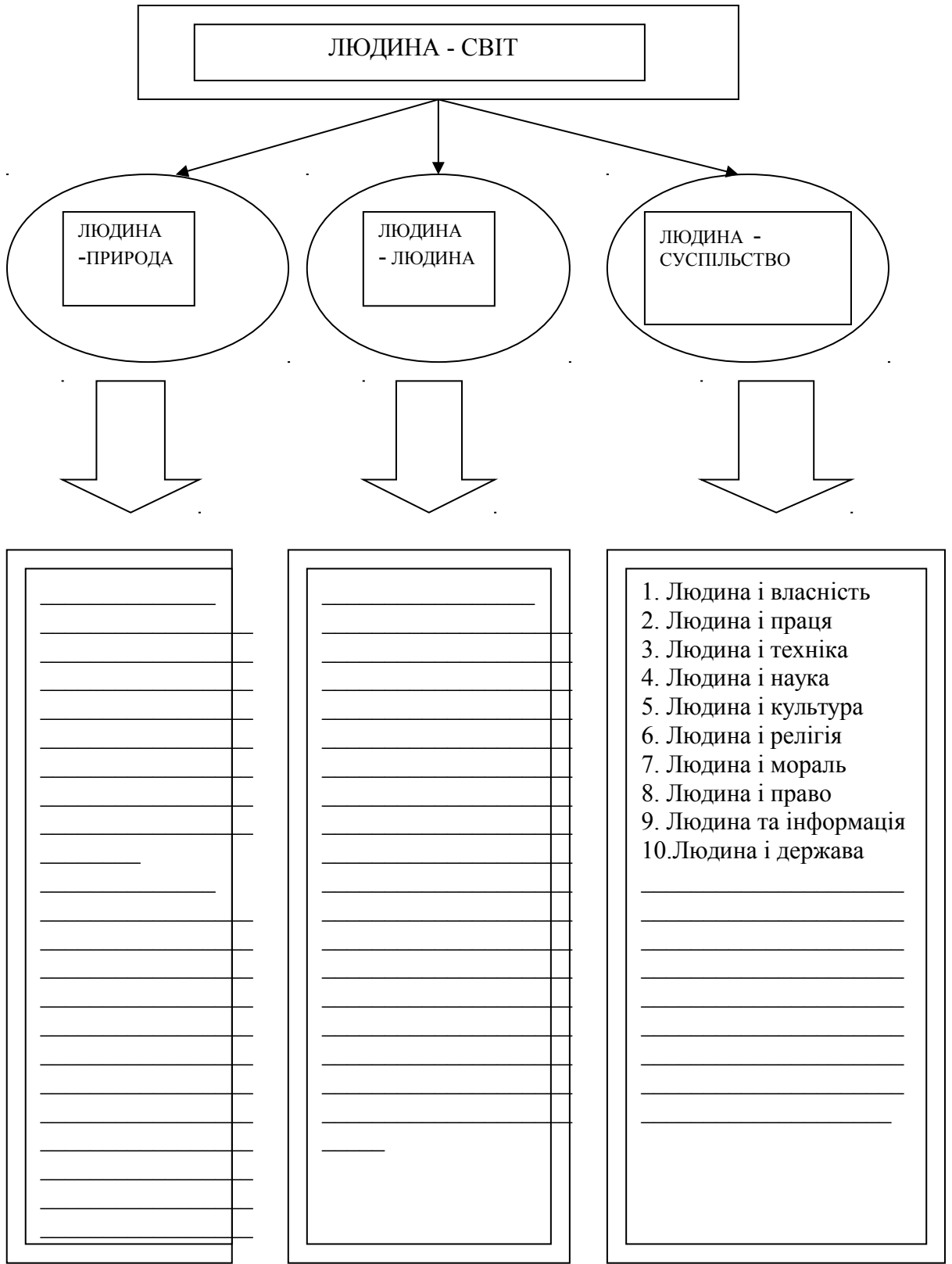
---

---

---

---





---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**ОСНОВНІ ОЗНАКИ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ**

- **ВСЕ ЗАГАЛЬНІСТЬ /ПЛАНЕТАРНІСТЬ/**

---

---

---

---

---

---

---

---

- **СОЦІОПРИРОДНИЙ ХАРАКТЕР**

---

---

---

---

---

---

---

---

- **ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ВЗАЄМООБУМОВЛЕННІСТЬ**

---

---

---

---

---

---

---

---

**ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

---

---

---

---

**2. Основні футурологічні концепції.**

## МАЙБУТНЄ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

- **Науково-методологічні засади**

---

---

---

---

---

- **Світоглядні засади**

---

---

---

---

---

- **Духовно-культурні засади**

---

---

---

---

---

- **Морально-психологічні засади**

---

---

---

---

---

- **Ціннісні**

---

---

---

---

---

Теоретичною розробкою та обґрунтуванням варіантів розвитку суспільства і людини займається футурологія (від лат. – майбутнє, і гр. – мова, вчення). Термін цей вперше почав вживати (в 1943 р.) О.Флейхтхайм, професор політології в інституті ім. Отто Зура при Вільному університеті Західного Берліну.



---

---

---

---

- **ОПТИМІСТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ**

**Техногенні теорії** (теорії індустріалізму) /, М.Месарович (США), Е.Ласло (США), К.Фрімен (Англія), Г.Лінеман (Нідерланди), А.Еррера (Аргентина), Е.Плетель (ФРН)/.

---

---

---

---

---

---

**Теорія модернізації**, теорія формованого суспільства, теорія конвергенції, теорія інтеграційної еволюції, теорія стадій економічного зростання тощо/Д.Белл (США), А.Тоффлер (США), Ф.Бааде (ФРН), Дж.Гелбрайт (США), Ю.Гальтунг (Норвегія)/

---

---

---

---

---

---

**Антропогенні теорії** / «Теорія «Нового гуманізму» - М.Хайдегер, Ж.П.Сартр, Г.Маркузе; теорія «Релігійного фетишизму» - Тейяр де Шарден/

---

---

---

---

---

---

## **ВИСНОВКИ**

---

---

---

---

---

---

### **Питання для самоконтролю**

15. У чому полягає сутність поняття "глобалізація" ?
16. У чому на сучасному етапі розвитку світової цивілізації проявляє себе глобалізація ?
17. На Вашу думку, як глобалізація відображає інтереси людини?
4. Як глобалізація впливає на духовну сферу людини ?

5. Визначте роль країн-лідерів західної цивілізації у прискоренні глобалізації.
6. Прокоментуйте думку, що «глобалізація несе благо для всіх людей».
7. У чому полягає роль філософії при вивченні процесів глобалізації?
8. У чому полягає природа глобальних проблем ?
9. У чому полягає основне питання футурологічних теорій і концепцій ?

## **VI. Список рекомендованих джерел**

### **ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА**

1. Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. Філософія: Підручник в 2 ч. – Ч.І. Історія розвитку філософської думки. – К.: Альтерпрес, 2002. – 464 с.; Ч.ІІ. Актуальні проблеми сучасності. – К.: Альтерпрес, 2002. – 480 с.
2. Валуйский О.О. Практикум з філософії. – К.: ВЦ КНТЕУ, 2003. – 243 с.
3. Мазараки А.А., Ильин В.В. Философия денег. – К., 2004. – 718 с.
4. Мазараки А.А. Торговля. Деньги. Менталитет. – К., 2006. – 632 с.
5. Философия экономики: Учебное пособие для Высш. учебн. заведений// Отв. ред. С.В. Синяков – К. Альтерпрес, 2000.- 384 с.
6. Хрестоматія. Філософія: Навч. Посіб. – К.: КНТЕУ, 2010. – 130 с.
7. Шкепу М.О. Філософія. Навчальний посібник. – К.: КНТЕУ, 2010. – 347 с.

### **ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА**

8. Болховітінова О.Ю., Волощенко Л.Ю., Кваснюк Б.Є. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України / За ред. В.М. Гейця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 556 с.
9. Буряк П.Ю., Гупало О.Г. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності: Навч. посіб. – К.: Хай-Тек Прес, 2007. – 336 с.
10. Всемирная энциклопедия: Философия XX век / Гл. науч. ред. и сост. А.А. Грищанов. – М.: Харвест, Современный литератор, 2002. – 976 с.
11. Вандишев В.М. Філософія. Екскурс в історію вчень і понять: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2006. – 474 с.
12. Горлач М.І., Кремень В.Г., Ніколаєнко С.М., Требін М.П. Основи філософських знань: Філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство: Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 1028 с.
13. Губернський Л.В., Надольний І.Ф., Розумний В.П. Філософія: Навч. посіб. – К.: Вікар, 2006. – 455 с.

14. Віденко В.Ф. Філософія: ескізи для самопідготовки. Навч. посіб. – К.: Київ. ун-т, 2006. – 208 с.
15. Касьян В.І. Філософія. Відповіді на питання екзаменаційних білетів: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006 – 407 с.
16. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум: Підручник. – К.: Книга, 2006. – 432 с.
17. Петрушенко В.Л. Філософія: Підручник. – Л.: Магнолія 2006, 2008. – 505 с.
18. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство: Навч. посіб. – К.: ЦЕЛ, Інкос, 2006. – 632 с.
19. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: Підручник. – К.: Академвидав, 2009. – 592 с.
20. Стельмах В.С., Смовженко Т.С., Скринник З.С. Гроші-людина-соціум: параметри взаємин: Навч. посіб. – Л.: ЛБІ НБУ, 2006. – 416 с.
21. Філософський енциклопедичний словник / Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. – К.: Генеза, 2002.
22. Філософська думка в Україні: Бібліогр. слов. / В.С. Горський, М.Л. Ткачук, В.М. Нічик та ін. – К.: Пульсари, 2002. – 244 с.
23. Шкепу М.А. Архитектоника общественного времени. Монография. – К., 2011. – 351 с.
24. Шкепу М.О. Феноменология истории в трансформациях культуры: Монография. – К.: НАУ, 2005. – 359 с.

### ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

25. <http://www.philosophy.ru> (велика бібліотека філософських текстів російською мовою)
26. <http://www.philsci.univ.kiev.ua> (бібліотека факультету філософії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка)
27. <http://elenakosilova.narod.ru/l.html> (посилання на філософські сайти та бібліотеки)
28. [http://rw.web.ur.ru/ph\\_main.html](http://rw.web.ur.ru/ph_main.html) (словник термінів з філософії російською мовою).
29. <http://www.uct.kiev.ua/~sofi/> (Центр практичної філософії).
30. <http://www.caute.net.ru> (сайт, присвячений Б.Спінозі та Е.В. Ільєнкову)